

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

JATSS, 2021; 3(4), 361-386

First Submission: 18.11.2021

Revised Submission After Review: 18.12.2021

Accepted For Publication: 27.12.2021

Available Online Since: 31.12.2021

Research Article

Single Voice in the European Union and the Effect of Covid-19 on the Process

Didem Saygin¹ & Asime Dilara Erdem²

Abstract

The European Union, which was founded in 1951 with economic concerns and has been trying to integrate both economically and politically, has taken steps towards univocality with the aim of evolving into a federative structure. Over time, it took on a supranational structure and achieved this by delegating authority to the institutions it created. The expansion of cooperation areas such as the transition to the Euro and free movement led to the growth of the Union's economic volume, the development of its borders, and the increase in its population and areas of responsibility. However, the Union lost its emphasis on single voice with the economic crises in the member countries, the rise of the far right, Brexit and most recently the Covid-19 epidemic, on the way to create a "Single Voice" in Europe.

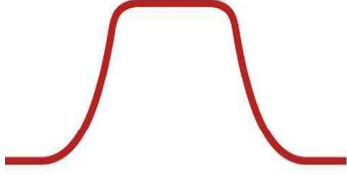
Within the scope of the study, while the important steps that brought the Union closer to being a single Europe were examined, the opposite and distinctive features were also examined. The main research point of the study is the effect of the Covid-19 Pandemic on the single voice of the Union. In this context, the focus has been on the reflection of the decisions taken by the member countries during the epidemic, their economic situations, and the problems such as vaccine supply to the Union. In this respect, the study examines how the Union, which had experienced internal fractures before, moved towards integration and becoming a "Europe with Single Voice" when faced with a global health crisis.

Keywords: European Union, Covid-19, Single Voice, Integration

JEL Codes: N14, N34, N44

¹ Asistant.Prof.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Public Administration Department, didemsaygin@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2832-351X>

² PhD Student, Çanakkale Onsekiz Mart University School of Graduate Studies, Public Administration Department, asimedilaraerdem@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7422-7473>

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

JATSS, 2021; 3(4), 361-386

İlk Başvuru:18.11.2021

Düzeltilmiş Makalenin Alınışı: 18.12.2021

Yayın İçin Kabul Tarihi:27.12.2021

Online Yayın Tarihi: 31.12.2021

Araştırma Makalesi

Avrupa Birliği'nde Tek Seslilik ve Covid-19'un Sürece Etkisi

Didem Saygın¹ & Asime Dilara Erdem²

Öz

1951 yılında ekonomik kaygılarla temelleri atılan ve günümüze kadar hem ekonomik hem de siyasi açıdan bütünleşmeye çalışan Avrupa Birliği federatif bir yapıya evrilme hedefiyle tek seslilik yolunda adımlar atmıştır. Zamanla supranasyonel bir yapıya bürünmüş bunu da oluşturduğu kurumlara yetki devri sağlayarak gerçekleştirmiştir. Euro'ya geçiş, serbest dolaşım gibi iş birliği alanlarını genişlemesi Birlik'in ekonomik hacminin büyümesine, sınırlarının gelişmesine, nüfusunun ve sorumluluk alanlarının artmasına sebep olmuştur. Ancak Birlik, Avrupa içerisinde “tek seslilik” oluşturmak için çıktığı yolda üye ülkelerdeki ekonomik krizler, aşırı sağın yükselişi, Brexit ve en son olarak yaşanan Covid-19 salgını ile tek seslilik vurgusunu kaybetmiştir.

Çalışma kapsamında Birliği tek Avrupa olmaya yaklaştıran önemli adımlar irdelenirken bunun tam zıttı ayrıştırıcı özellikler de incelenmiştir. Çalışmanın temel araştırma noktası ise Covid-19 Pandemisinin Birliğin tek sesliliğine etkisidir. Bu kapsamda, üye ülkelerin salgın döneminde aldıkları kararların, ekonomik durumlarının, aşı tedariki gibi sorunların Birliğe yansımalarına odaklanılmıştır. Bu açıdan çalışmada daha önce de kendi içinde kırılmalar yaşayan Birlik'in küresel bir sağlık krizi ile karşılaştığında bütünleşme ve “Tek Sesli Avrupa” olma yolunda nasıl hareket ettiği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Covid-19, Tek Seslilik, Bütünleşme

JEL Kodlar: N14, N34, N44

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, didemsaygin@gmail.com , ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2832-351X>

² Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, asimedilaraerdem@gmail.com , ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7422-7473>

1. Giriş

Avrupa'nın tek çatı altında birleştirilmesi fikri çok eski tarihlere kadar dayandırılmaktadır. Özellikle "Birleşik bir Avrupa" oluşturulmaya yönelik birçok görüş ortaya atılsa da gerçek anlamda Avrupa bütünleşmesi yönünde ciddi bir adım atılması II. Dünya Savaşı'nı bulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi bu noktada önemlidir. Savaşın yarattığı yıkım etkisi, Avrupa halkının yorgun düşmesi, açlık vb. gibi tahribatlar bütünleşme sürecini hızlandırmıştır. Özellikle bu dönemde A.B.D'nin Avrupa'nın tekrardan toparlanması için yaptığı Marshall Planına dayanan Marshall yardımları bütünleşme sürecini destekleyici faktörlerdir. İlk olarak 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) başarı getirmesi ekonomik anlamda diğer bütünleşme adımlarının da yolunu açmıştır. 1957 yılı Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) oluşturulmuştur.

Çalışmada temel olarak Avrupa Birliği (AB)'nin bütünleşme yolunda atmış olduğu adımlar ve sonrasında iç ve dış faktörlerin bu bütünleşmeyi nasıl etkilediği, nihai amaç olan tek bir Avrupa yolunda "tek seslilik" in sağlanıp sağlanmadığı irdelenecektir.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde AB bütünleşmesine ilişkin bütünleşme teorileri açıklanmış ayrıca ekonomik temellerle kurulan AKÇT'den Lizbon Antlaşması'na kadar uzanan süreçte kurucu metinlerde tek bir Avrupa olma yolunda atılan önemli iş birliği alanlarına yer verilmiş ve buradaki ülkelerin tutumları irdelenmiştir.

İkinci bölümde ise kurucu metinlerle adım adım Birlik olma sürecini daha geniş alana taşıyan AB'nin çeşitli dönüm noktaları vurgulanmıştır. Bu noktada genişleme süreci, Euro'ya geçiş, 2008 ekonomik krizi, Avrupa'da aşırı sağın yükselmesi, Avrupa vatandaşlığı fikri, Anayasa reddi ve Brexit süreci gibi AB'ye ivme ve değişiklik katan birkaç olay incelenmiştir. AB içerisinde bu olayların incelenmesinin nedeni ise bütünleşme sürecine olan etkileridir.

Son bölümde ise bu döneme kadar çeşitli dalgalanmalar geçiren AB'nin sağlık sorunuyla yüzleştiğinde göstereceği tutumun Birlikteki tek sesliliğe ve ayrıca bütünleşmeye olan etkisinin geçmiş kriz dönemlerindeki tutumlarıyla değerlendirilmesidir. Özellikle Covid-19 salgınının tüm Dünya'da yarattığı etkinin Birlik üzerindeki etkisi de oldukça tartışılmıştır. Örneğin, salgın döneminde Avrupa Komisyonu'nun aldığı kararlar bunun en temel göstergesidir. Özellikle Covid-19 sürecinde aşı tedariki konusunda Komisyon'un geç kalmış tutumu sorunlar yaşanmasına ve AB üyesi devletlerde eleştirilere yol açmıştır. Üye devletlerin aşı tedariki için ilaç şirketleriyle kendi istekleri doğrultusunda Komisyondan bağımsız anlaşma yapmaya çalışmasının AB'nin birlik olgusuna zarar verdiğini, AB'nin yaşanan bir sağlık krizini başarıyla yönetemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçtan ilerleyen zamanda AB'nin dağılacağı gibi keskin ve kesin bir anlam çıkartılamayacağı ise özellikle belirtilmiştir. Çalışma ise Avrupa'daki tek seslilik kavramını Covid-19 süreci ve Covid-19 aşısının tedariki noktasında incelendiği için diğer çalışmalardan ayrılmakta ve literatüre katkı sağlamaktadır.

2. Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmalarında "Birlik" Olma Çabası

II. Dünya Savaşı'nın tüm Avrupa'da yarattığı yıkımın Avrupa üzerinde yeni arayışlara neden olduğu muhakkaktır. Özellikle bu dönemde federalizmi savunan düşünürlerden A. Spinelli ve yakın arkadaşı E. Rossi'nin payı büyüktür. Her iki düşünürde Avrupa'nın federal bir sisteme oturtulması ve bunun demokratik bir katılımı ile gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Jean Monnet ise, Avrupa'daki sorunların uluslar üstü bir sisteme dayandırılarak yani egemenlik devrini içeren "Topluluk Yöntemi" ni önermiştir (Eralp, 2017: 72).

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında büyük hasar alan Avrupa bölgesindeki barışın kalıcı olarak sağlanabilmesi için ülkelerin ekonomik ve siyasi açıdan birlik olması gerektiği fikri ön plana çıkmıştır (Dinan, 2009: 17). Bu fikir; AKÇT, AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET, European Atomic Energy Community, EURATOM)'nun kurulması ile somutlaşmıştır. Bu süreçte iş birliği alanlarının artması -özellikle kurulan bu yeni üç Topluluğun başarılı olması- bütünleşme sürecini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak sonrasında Avrupa'da Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı ayrımının yaşanması özellikle Batı Avrupa'daki hükümetleri güçlendirmiştir. Özellikle Fransa'da De Gaulle hükümetinin başta oluşu da ulusüstü yapılanmayı tartışmaya açmıştır (Eralp, 2017: 74). Bu dönemde gündemi daha çok hükümetler arası yapılanmanın meşgul ettiği söylenebilir.

AB'nin en kapsamlı tanımı Dedeoğlu (2003: 17) tarafından, “*AB örneğindeki bütünleşme; belirli bir coğrafyada, birbiriyle sınır komşusu olan, benzer ve rakip sosyo-ekonomik yapıdaki devletlerin, aralarındaki tarihsel ve ekonomik karşılıklı bağımlılıklardan, ortak değer ve beklentilerden yararlanarak kendilerine ortak bir gelecek belirlemek için yürüttükleri birleşme sürecidir*” şeklinde yapılmıştır. Buna göre, AB'nin kendilerine ortak bir gelecek yaratması için imzaladığı antlaşmalar ve AB kurumları Birlik için önemli rol oynamaktadır. Hangi alanların hükümetler arası hangi alanların ulusüstü şeklinde devam edeceği kurucu metinlerde yer alan düzenlemelerde görülmektedir. Özellikle Lizbon Antlaşmasının 5.maddesi AB'nin yetkilerinin sınırlı olduğunu belirtirken yetkilendirme ilkesine atıf yapar ve yetkilerin kullanılmasının, katmanlı yetki ve orantılılık ilkelerine tabi tutmaktadır (Lizbon Antlaşması, 2007). 3.maddede; Gümrük Birliği, İç Pazarın işleyişine dair rekabet kuralları, Euro kullanan üye ülkeler için para politikası, ortak ticaret politikası ya da Birlik'i etkileyen uluslararası antlaşmalar gibi alanlar Birlik'in yetkilerini kullanabileceği yani ulusüstü kararların alınabileceği alanlar olarak belirtmiştir (Lizbon Antlaşması, 2007). 6.maddede ise Birlik'in üye devletlerin eylemlerini desteklemek ve koordine etmek amacıyla tedbirler alabileceği belirtilmiş ve tedbirlerin alınabileceği alanlar insan sağlığının korunması ve iyileştirilmesi, sanayi, kültür, turizm, sivil savunma, idari işbirliği gibi alanlar olarak belirlenmiştir (Lizbon Antlaşması, 2007).

Bu kapsamda öncelikle AB'nin ne şekilde bir bütünleşme modeli ile yola çıktığını anlayabilme açısından bütünleşme kuramlarına kısaca yer verilecektir.

2.1. Avrupa Bütünleşmesi Kuramları Üzerine

Avrupa bütünleşmesinin ilk olarak AKÇT ile gerçekleşmesi bütünleşmeye ilişkin çeşitli kuramları da gündeme getirmiştir. AB bütünleşmesini anlamlandırabilecek, tartışmaya açılan bütünleşme kuramları genellikle ulus üstü yapılanmayı öngören federalizm ve neo-fonksiyonalizm (yeni işlevselcilik) ile ulus devletin varlıklarını korumaya çalışan, fonksiyonalizm ve hükümetlerarasıcılık yaklaşımı çerçevesinde açıklanmaktadır (Ercan ve Ercan, 2015: 408). Supranasyonalizm yani uluslarüstü olarak kavramlaştırılan model aslında AB fikrinin temel örgütlenme modelini, bütünleşme süreçlerinin ve kuramlarının da mihenk taşı oluşturmaktadır.

Federalizm AB için en çok tartışma yaratan kuramlardan biri olmuştur. Bu kurum ülkeler arasında yaşanan sorunların ancak ulus devlet anlayışının sona erdirilerek, ulus devletten üstün ve onun yetkilerini elinde bulunduran bir federalizm oluşturulursa çözülebileceğini iddia etmektedir. Ancak bu federal oluşumların anayasal düzende çalışması gerektiğini de belirtmektedir. Buna göre federalizmin ulus devlet olgusunu ortadan kaldırarak en sıkı bütünleşme modeli olduğu ifade edilmektedir (Akgül, 2004: 4). AB bütünleşmesinin federalizm ile olabileceğini iddia eden bu görüşe göre federalizm ile AB, bütünleşmenin

ötesinde derinleşecektir. Ayrıca federalizm kuramı AB özelinde daha fazla sürdürülebilirlik ve temsil ilkeleri üzerinde durmaktadır (Mercan,2011: 70).

Bir diğer kuram olan işlevselcilik ise bütünleşmeyi siyasallaşmadan uzak sadece teknik düzeyde, işlevsel olan açılardan bütünleşme olarak görmektedir. AB bütünleşmesinde AKÇT'nin kurulması işlevselcilik kuramını hayata geçirdiği için önemlidir (Büyüktanır, 2015: 11-12).

Yeni işlevselci yaklaşım ise özellikle 1950 ve 1960'lı yıllarda AB'nin yeni kuruluş aşamasında gündeme gelmiştir. Özellikle araştırma konusu ekonomik ve siyasi bütünleşme arasındaki ilişkidir. Yeni işlevselcilik yaklaşımı, politik bütünleşmeyi ortak ya/ya da delege edilmiş karar alma süreci ve organlarıyla özdeşleştirirken; işlevselcilik ise hükümetler arası örgütler yerine fonksiyonel ajansların oluşturduğu küresel bir ağ öngörmekteydi. Yeni işlevselcilik politik unsurları vurgulaması onu siyasi bütünleşmeyi açıklayan bir siyasi kuram haline getirmektedir (Kahraman, 2012: 72). Yine bu yaklaşıma göre; ekonomi ve mali alanlar gibi daha az önemli politika alanlarında başlatılan bütünleşme yayıldığında siyasi bütünleşmeye de dönüşmektedir. AB'de ekonomik bütünleşmenin gerçekleşmeden siyasi ve askeri bir bütünleşme olamayacağına dair görüş yeni işlevselcilik teorisinin bir uzantısı olarak görülmekte ve yeni işlevselciler AB'ye yeni üye katılmasına karşı çıkmaktadır. Özellikle de bu kuramcılar, AB'nin ekonomik ve siyasi düzenine uzak olan ülkelerin Birliğe katılmasına tamamen karşı çıkmaktadır ve bu ülkelerin AB'ye uyum sağlayıp sağlayamayacakları konusunda çekincelerini belirtmektedir (Aytuğ, 2008: 152). Ancak işlevselcilik teorisi de yeni işlevselcilik teorisi de bugünkü AB bütünleşmesini açıklamada yetersiz kaldığı söylenebilir.

Hükümetlerarasıcılık teorisi ise yeni işlevselcilik yaklaşımına eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Bütünleşme olgusunun temelinde devlet egemenliğinin merkezde olması gerektiğini savunur. Bu teoride, devlet tercihleri ve çıkarlarının değiştiği kabul edilmektedir. Buna göre, Avrupa bütünleşmesinde ekonomik çıkarlar ön plandadır ve ulusal hükümetlerin dış politika hedefleri de farklılık göstermektedir. Kısaca hükümetlerarasıcılık yaklaşımı, bütünleşmenin ulus devletin hedeflerine ulaşmak için kullanılan bir araç olduğunu ve egemenliğin devlete ait olduğuna dair herhangi bir şüphenin olmaması gerektiğini ve kapsamda AB'nin üye devletlerin egemenliğinin devamı olduğu görüşünü savunmaktadır (Ünlü, 2018: 334-335).

1980'lere gelindiğinde ise hükümetlerarasıcılık ve yeni işlevselcilik anlayışından uzaklaşıldığı söylenebilir. Bu dönemde supranasyonal bütünleşme ile özdeş Topluluk yönteminden ziyade hükümetlerarası pazarlık yönteminin kuramsal yapıya yansıdığı ve yeni işlevselcilik yeniden yorumlandığı görülmektedir (Kahraman, 2012: 87). Sosyal inşacılık kuramı ise 2000'li yıllarda gündemde yer ederek, insanların toplumu, toplumun da insanları inşa ettiğini ve ikisinin birbirinden ayrılmaz olduğunu kabul etmektedir. Birbirine bağlılığı sağlayan şey ise kurallardır. Sosyal inşacı yaklaşım, AB'nin Doğu genişlemesine ilişkin Birliğe yeni katılan ülkelerin yüzlerini Batı'ya döndüklerini ifade ederken; AB'nin de o ülkeleri "bizden biri" diyerek AB'ye dahil ettiklerini açıklamaktadır (Aytuğ, 2008: 158). Ayrıca sosyal inşacılık kuramı Avrupa kimliği üzerinde durmaktadır (Kahraman,2012:105). Bu kuram, AB Anayasasına atıf yapmakta, AB'nin ortak marş ve bayrak gibi siyasi bütünleşme süreciyle bir Avrupa kimliğinin oluşturulmasının önünü açmaktadır. Ancak Anayasa'nın reddi kuramın AB için henüz geçerli olmadığını göstermektedir.

Tüm bu kuramlar kapsamında AB bütünleşmesi sürecine dahil olan ulus devletler arasında ekonomik, demografik, kültürel ve siyasal açıdan farklar olduğu aşikardır ve bu farklılıkların ulus devletlerin, bütünleşme sürecine uyum sağlama ya da iş birliği yapmada aynı etkiyi göstermeleri beklenemez. Bu nedenle AB'de bütünleşmeyi sağlayacak olan lokomotif ülkeler ve diğer ülkeler vardır. Bu lokomotif olan ülkelerin birlik olması, ortak payda da

buluşması ve aynı amaca yönelmesi bütünleşme sürecine olumlu katkı sağlarken, bu ülkelerin birbirinden ayrılması, ayrı amaçlara yönelmesi ve farklı yollara sapması bütünleşme sürecine zarar vermekte hatta belki de sonunu getirmektedir (Sancaktar, 2013: 115).

2.2. Kurucu Antlaşmalarla Artan İş Birliği Alanları

Savaş sonrası dönemde SSCB'nin, Çekoslovakya ve Doğu Almanya'yı yanına çekerek Avrupa ülkeleri için tehdit oluşturması Avrupa'nın hızlı bir toparlanma sürecine ihtiyaç duyduğunu kesinleştirmiştir. Bu nedenle, siyasi açıdan anlamlı, kurumsal açıdan yenilikçi ama ekonomik açıdan önemsiz olan AKÇT, 1951 yılında kurulmuştur (Kıraç ve İlhan, 2010: 193; Dinan 2009: 93). Literatüre Schuman Planı olarak geçecek olan Kömür ve Çelik Topluluğu'nu "uluslar üstü" bir yapıda oluşturma fikri günümüzde de vurgulanan en ayırt edici özellik olarak tasarlanması bilinçli ve işlevsel bir topluluğun temellerini atma açısından önemlidir (Mor, 2010: 506). 1952 yılında ise II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Soğuk Savaş Dönemi başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nda Almanya doğu ve batıya bölünmüş, Fransa, İngiltere ve İtalya büyük hasar almış, Sovyetler Birliği ve ABD'de Avrupa'nın bu parçalanmak üzere olan halinden faydalanarak Avrupa güvenliğinde söz sahibi olmaya başlamışlardır (Efe, 2010: 40). Durumdan rahatsız olan Avrupa ülkeleri ise uluslararası etkinliklerini tekrar kazanıp gücü yeniden ellerine alabilmek amacıyla üye devletlerin egemenliklerini paylaştıkları uluslararası bir topluluk kurmayı amaçlamışlar ve savaş sanayinin en büyük hammaddesi olan demir ve çelik endüstrilerini birleştirmek suretiyle topluluk olma yolunda ilk adımı atmışlar ve AKÇT'yi kurmuşlardır (Efe, 2020: 40). Bu Topluluğun kurulmasındaki en büyük etken, Fransa ile Almanya arasındaki barış ortamının sürdürülmesi olarak değerlendirilmektedir (Middelaar, 2014: 209). Bu nedenle de yeni oluşturulan gerek kurucu gerekse revizyon metinlerle Topluluk her defasında iş birliği alanlarını ve kurumsal yapılarını geliştirmiştir. Ancak 1950'lerde Kore Savaşı'nın da etkisiyle Fransa'nın önderliğinde Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Politik Topluluğu oluşturulma girişiminde bulunulmuştur. Fakat bu girişim, ulus devletlerin dış politika ve ulusal güvenlik egemenliklerini ulusüstü bir yapıya devretmek istememeleri nedeniyle gerçekleşmemiştir (Embel, 2014: 77). Bu durum aslında Avrupa Topluluklarının o dönemde henüz siyasi bir bütünleşmeye hazır olmadıklarının bir göstergesi olarak karşımıza çıkarken, ülkelerin ekonomik entegrasyona daha fazla yönelmelerinin de bir sebebidir.

AKÇT'den sonra daha güçlü bir yapılanma hedefiyle Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 1957 yılında iş gücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan AET kurulmuştur. Topluluğun en önemli politik araçlarından birisi bütünleşme ve genişleme olarak belirlenmiştir. Buna göre üye devletler, AET'yi geçmişi 19.yy'a kadar dayanan, belirli bir coğrafi yön ve işlev kazanmış olan ekonomik bütünleşme temelinde kurmuşlardır. Dönemin üzerinde güneş batmayan ülkesi olan İngiltere ise zamanın hükümetinin çıkarları ile ekonomik bütünleşme örtüşmediği için AET'ye katılmamıştır. Ancak 1960'ların başında üye olmak için başvuru yaptığında ise Fransa Devlet Başkanı Charles de Gaulle, İngiltere'nin üyeliğini Fransa'ya karşı bir tehdit olarak gördüğü için reddetmiştir. Fransa'nın İngiltere'nin Topluluğa katılmasını engellemesi ise 1969'dan sonra Gaulle'nin istifası ve Almanya'nın büyüyen ekonomik gücü karşısında sonra ermiştir (Dinan, 2009: 24; Dedeoğlu, 2003: 53).

İngiltere'nin üyeliği de 1970'lerin başındaki ulusal finansal istikrarsızlıklar ve petrol şokları ile aynı döneme denk gelmiştir. Genişleyen AET, on yıl boyunca ekonomik sorunlar, artan işsizlik, yükselen enflasyon ve büyümede duraklama gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır (Dinan, 2009: 24). Topluluk kurma ya da Topluluğa katılmak istemeleri Batı Avrupa ülkeleri arasında birbirlerine olan bağımlılıklarının arttığının bir göstergesidir. Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (AEİÖ)'nin varlığı ekonomik iş birliğini sağlamıştır. Dönemin Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and

Development, OECD) ise Batı Avrupa bütünleşmesinin sermayesini oluşturmuştur (Dedeoğlu, 2003: 47). AET'nin akabinde Roma Antlaşması ile taraflar arasında atom enerjisi alanında her türlü iş birliğini yürütmek amacıyla AAET (EURATOM) kurulmuştur. Füzyon Antlaşması ile bu üç Topluluğun kurumsal açıdan ayrı hareket eden organları tek çatı altında toplanmıştır (Mor, 2010: 508). 1970'te Lüksemburg Antlaşması ile Topluluğun bütçesinin, Topluluğun kendi kaynakları ile finanse edilmesi karara bağlanmıştır (Akçay, Argun ve Akman, 2011: 122). Bu durumda Topluluğun kaynağının üye ülkelerden sağlandığı düşünüldüğünde aslında günümüz AB'sinin ortak para ve ekonomik birlik olma temellerinin Lüksemburg Antlaşması ile daha da belirginleştiği ifade edilebilir. 1975'te imzalanan ve 1977'de yürürlüğe giren Brüksel Antlaşması ile AB organlarından birisi olan Sayıştay kurulmuş ve Topluluk kurumu haline getirilerek bütünleşme süreci derinleştirilmeye çalışılmıştır. Yine bu Antlaşma ile Topluluğun bütçesinin Parlamento tarafından denetlenmesi kararı alınmıştır (Akçay, Argun ve Akman, 2011: 122).

1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ise, Avrupa'nın bütünleşmesi ve AB'nin oluşumu için en önemli adımlardan biridir. 1980'lerde ekonomik ve hammadde kaynaklı krizler meydana gelmiş ve Avrupa da bu krizlerden dolayı endişe duymuştur. Yaşanan endişe ile ekonominin gelişmesi için yeni adımlar atılarak Topluluğun ekonomik temelleri güçlendirilmeye çalışılmış bu nedenle de Avrupa Komisyonu'nun 1985'te hazırladığı Beyaz Kitap'a dayanarak 1 Ocak 1993'e kadar Topluluk tek ve ortak bir pazar yaratma hedefine odaklanılmıştır. 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu yapı oluşturulmuştur. Birinci sütunda Avrupa Toplulukları ve onların aldıkları kararlar, ikinci sütunda ortak dışişleri ve güvenlik konuları ve üçüncü sütunda ise adalet ve içişleri konuları yer almaktadır (Dedeoğlu, 2003: 58-59). Bu üç sütunun ilk Avrupa Toplulukları ayağı uluslar üstü olup diğer iki sütun uluslararası kalmıştır.

Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması ile ülkeler arasındaki sınırlar ekonomik amaçlarla kaldırılmış ve ortak bir pazar geliştirilmiştir. Birlik kapsamında uygulanacak olan tek para biriminin yasal temelleri atılmış ve tek para birimine geçişin tarihsel haritası oluşturulmuştur (Aytaç, 2006: 140).

Bütünleşme yönünden bir diğer önemli adım ise Anayasa taslağının hazırlanmasıdır. Ancak Anayasanın kabulü için tüm üye ülkelerin bu taslak Anayasayı onaylanması gerekmiştir. Üye ülkelerin Anayasa taslağı için yaptıkları referandumda Fransa ve Hollanda'dan gelen "hayır" sonucu şaşırtıcı olmuştur. Bunun üzerine 16-17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde, AB Anayasası onay sürecine ilişkin olarak Hollanda ve Fransa'nın yaptığı referandum sonucunun diğer ülkeleri de etkilememesi adına onay sürecine bir yıl ara verilmesi kararı alınmıştır (Aytuğ, 2009: 17). Aytuğ'un (2009: 17-18) çalışmasında ise Anayasaya "hayır" kararı çıkmasındaki dinamikleri incelemiş ve ortaya çıkan genel kanının özellikle genç seçmenler arasında neye oy verdiklerine dair bilgi eksikliğinin yoğun olması sonucunda referandumun "hayır" ile sonuçlandığı görülmüştür. Buna göre; AB'nin bir Birlik olma sürecinin halka çok da sirayet etmediği ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak, Anayasa'da ortak marş, ortak bayrak gibi federalizmin unsurlarını içeren öğelerin olması üye ülkelerin ulusal egemenliklerine zarar vereceği hatta belki de tamamen ortadan kaldıracaklarını düşündürmüştü ve Anayasa bu nedenle de reddedilmiştir. Anayasa taslağının Birliğin lokomotif ülkelerinin referandumundan red alması, Birlik içerisinde ortak karar alma aşamasında ulus devletler arasında hala çok sesliliğin etkin olduğunun bir yansımasıdır. Zira Anayasanın Fransa ve Hollanda halkı tarafından referandumla reddedilmesi Avrupa halklarının ne kadar AB'den haberdar olduğu yani demokrasinin varlığını gündeme taşımıştır. Referandum reddi, Birliğin bütünleşme sürecinde halkın düşüncesine daha çok başvurması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Anayasa sürecinin ardından AB'nin Anayasa taslağını törpüleyerek sunduğu bir diğer Antlaşma 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasıdır. Bu Antlaşma genel olarak AB'nin karar alma mekanizmalarındaki sorunların çözümü ile Birliğin daha demokratik ve etkili bir yapıya dönüşmesini hedeflemiştir. Bu hedefler doğrultusunda da Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın adı "Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma" (ABİHA) olarak revize edilmiştir (T.C AB Başkanlığı, 2020). Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile üç sütunlu yapı ortadan kaldırılarak AB tüzel kişiliğe sahip tek bir yapı haline getirilmiştir Lizbon Antlaşması bu nedenle oldukça önemlidir (Göçmen, 2012: 131). Ancak Lizbon Antlaşması, Birliğin hareket alanını genişletmeye çalışsa da içerisindeki Anayasa kelimelerinin kaldırılmış olması, ortak marş, ortak bayrak gibi federalizmin ögesi olan düzenlemelere yer vermemektedir (Erdoğan, 2008: 363). Bu durum AB'nin federalizm değil de hükümetlerarasıcılık yaklaşımına doğru evrildiğinin bir göstergesidir. Ancak Lizbon Antlaşması AB'nin dış politikanın yürütülmesi alanında yeni bir uygulama yoluna gitmiştir. Dış politikada tek sesliliği sağlamak amacıyla oluşturulan Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi aynı zamanda Komisyon Başkan Yardımcılığı görevini de yürütecektir. Bu durum iki kurumun ilişkilerini eşgüdüm içerisinde yürütmesini sağlayacaktır.

3. Avrupa Birliğinde Bütünleşme Sürecinde Karşılaşılan Siyasi ve Ekonomik Sorunlar

Lizbon Antlaşması'nın imzalanmasından sonra AB tek bir tüzel kişiliğe bürünmüş olsa da Birlik olma politikasını sürdürebilmek için sürekli sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 2008 ekonomik krizi, Brexit süreci, Avrupa'da aşırı sağın yükselmesi, Avrupa yurttaşlığı bilincinin geliştirilememesi, üye ülkelerin AB'ye olan borçları ve son olarak da Covid-19 pandemisi ile içerisinde 27 ülke barındıran AB'nin zor bir süreçten geçtiği görülmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra çoğunlukla çok sesli bir yapıda ilerleyen AB'nin karşılaştığı sorunlar karşısındaki tutumu, üye ülkelerden krizler karşısında farklı seslerin yükselmesi Birlik içerisinde ayrılıkları tetiklemiştir. Bu kapsamda üye ülkelerin ne kadar ortak hareket edebildiği sorusu önemlidir. AB içerisinde tek sesliliğin olmadığı bu süreçte özellikle lokomotif ülkelerin Birliği bir arada tutabilmek için çeşitli politikalar uyguladığı söylenebilir.

3.1. Genişleme Süreci ile Karşılaşılan Sorunlar

2004 yılında çoğunluğunu Doğu Avrupa ülkelerinin oluşturduğu 10 ülkenin AB'ye katılması, Birliği hem ekonomik hem de siyasi açıdan zorlamıştır. Özellikle 2008 yılında yaşanan ekonomik krizde bu ülkelerin AB üzerinde bir yük olup olmadığı konusu oldukça tartışılmıştır. 2008 ekonomik krizinde ülkelerin birbirlerine yönelik suçlanmaları ve AB'nin esneme yaşatmadan bir hamlede 10 ülkeyi bünyesine katması bu ülkeleri kriz karşısında günah keçisi yapmıştır. Özellikle AB'nin kurucu ülkelerindeki vatandaşların refah düzeylerinin düştüğünü ve bu durumun AB'ye olumsuz yansıdığı görülmüştür (Ülger, 2019). Ayrıca AB'nin hızlıca genişlemesi başka sorunları da beraberinde getirmiştir. Konuşulan dillerin çeşitlenmesi, Birliğe yeni katılan ülkelere gelen ucuz işgücü nedeniyle istihdamda ve ücret artışında yaşanan sorunlar, artan bürokratik görevler ve her ülkenin AB çatısı altında olsa da önce kendi ülkesinin çıkarlarını düşünerek hareket etmesi gibi sorunlar karşılaşılan genişleme sorunlarıdır (Riegert, 2005).

3.2. Euro'ya Geçiş

Ortak para birimi için AB üyesi devletlerin liderleri Avrupa'da Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)'in oluşturulması konusunda mutabakata varmışlardır. Ortak para biriminin oluşturulma amacı genel olarak AB'de dengeli ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınma sağlamak olmuştur. EPB'de zaten üye devletin ekonomik ve para politikalarını

uyumlu hale getirilmesi ve ortak para birimi olan Euro'nun yürürlüğe girmesi sürecinde hayata geçirilmiştir (İKV, 2021). Ortak para birimi olan Euro'nun kabul edilmesiyle AB bütünleşme sürecini bir adım daha ileri taşımıştır. Ortak para birimi kullanmanın Birliğin bütünleşme sürecini sağlamasına ek olarak; malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin AB dâhilinde serbest dolaşımının sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca bu kapsamda para değişimlerinin neden olduğu işlem maliyetinin yükünün kalkması, ticaret ve yatırımları aksatan döviz kurlarının giderilmesi ve fiyat sabitliğinin sağlanmaktadır. Büyüme ve istihdamın teşvik edilmesi için ulusüstü kurumların kontrolünde tek bir ortak para birimine geçilmesi ve bu sürecin koordineli ekonomik ve mali politikalarla desteklenmesini de sağladığı için de Euro'ya geçiş önemlidir (Can'dan aktaran Çakaş, 2019: 74)

1999 yılında Euro'ya geçişin avantajları olmasına rağmen AB içerisinde EPB'ye entegre olma dereceleri farklı 27 ülke vardır. Ayrıca Maastricht Antlaşmasının 104. maddesine atıfla; Euro bölgesine girebilmek için ülkelerin bütçe açığının milli gelire oranının %3'ü aşmaması ve kamu kesimi borçluluk oranının %60'ı geçmemesi gerekmektedir (ATAUM, 2021).

AB üyesi ülkelerden Bulgaristan, Hırvatistan, Polonya ve Romanya Avrupa Birliği'nin ekonomik kriterlerini karşılayamadıkları için Euro'ya geçiş yapamazken; halkın duruşu, siyasi duruş ve ilkeler nedeniyle de Çekya, İsveç ve Danimarka Euro kullanmamaktadır. Özellikle 2013 yılında İsveç'te Euro kullanımına yönelik yapılan referandumda "Hayır" oyu çıkması önemlidir. Bu kapsamda şuan ki İsveç Başbakanı Andersson, Ekonomi Bakanıken, AB üyesi ülkelerin 2025 yılına kadar tamamının Euro'ya geçmesini isteyen tasarının basında yer bulmasından sonra Euro'ya geçişe sadece İsveç vatandaşlarının karar verebileceğini, Avrupa Komisyonu'nun Euro kullanımına zorlayamayacağını ifade etmiştir (Hürriyet,2021). Euro'ya geçiş genel anlamda Birlik olma sürecinde belki de en önemli adımlardan birisi olarak değerlendirilirken bazı ülkelerin Euro'ya geçmek istememesi AB'nin parasal birliğine ve özellikle de Birlik olma sürecinde çok sesliliğe neden olduğu için sorunlu bulunmaktadır.

3.3. 2008 Ekonomik Krizinde Sarsılan Avrupa

2007 yılında ABD'de başlayan ve AB ülkeleri etkisi altına alan Avrupa borç krizi ya da yaygın adıyla "Euro Krizi" AB'nin Birlik olma sürecinde önemlidir. Euro bölgesindeki ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlı olması, bazı Birlik ekonomi politikalarının özellikle de parasal politikaların üye devletlerden alınıp Birliğe verilmesi yani ulusüstü bir yönetim anlayışının belirlenmesi ülkelerin ekonomi yönetimlerini güçleştirmiş ve sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya gibi ülkelerde aşırı borç krizi, bütçe açığı gibi sorunlara neden olmuş, makroekonomik sorunların yanı sıra AB'nin yapısal problemleri nedeniyle ekonomik kriz daha derinleşmiş ve krize karşı yapısal önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır (Çakaş, 2019: 74). Yaşanan kriz Euro bölgesinde 2009 yılına kadar geçerli olan algıların ve kanaatlerin değişmesine neden olmuştur. İnsanlar artık Euro'yu güvenilir bir araç, AB'yi de güçlü bir birlik olarak görmemeye başlamıştır. Krizin yol açtığı ekonomik durumun siyasi ve sosyal sonuçları da olmuştur. Yeniden üye olmak isteyen adaylara oy verilmemiş, siyasi sisteme yönelik tutumlar değişmiş, belirtildiği üzere vatandaşların kurumlara olan güveni aşınmıştır (Codero ve Simon, 2016: 306). Yaşanan kriz her ne kadar bütçe açıkları ve kamu borçlarının artmasının bir sonucu olarak değerlendirilse de aslında temelinde ulus devlet vurgusu ve AB'nin genişleme politikasındaki adımlar vardır. AB'nin iktisadi entegrasyonunun sağlanmasının temelinde, daha yoksul olan ülkenin ekonomik büyüme oranlarını arttırarak Birlik içindeki gelişmiş ve zengin olan ülkelerle rekabet edebilecek düzeye çekme hedefi bulunmaktadır. Teoride mantıklı görünen bu plan uygulamada Euro bölgesinde güçlü olan devletler ile görece daha yoksul devlet arasındaki ekonomik farkı ve Euro'nun merkez ülkeleri ile kenar ülkeleri arasında kişi başına düşen milli gelir arasındaki

farkı kapatamamıştır. Bunlara ek olarak, Euro'ya geçmeden önce İtalya ve Fransa gibi ekonomileri güçlü ve dinamik olan devletlerin Euro'ya geçtikten sonra Almanya gibi daha büyük ekonomilerle başa çıkamaması ülkeleri ekonomik açıdan yıpratmıştır. AB'ye üye olan ancak Euro bölgesine dahil olmayan ülkeler ise kendi bağımsız ekonomi politikalarını uygulamıştır (Şanlıoğlu, 2016: 100). Aslında ekonomik bütünleşme yolunda atılan önemli adımların AB'nin Birlik olma olgusuna zarar verdiği ortaya çıkmaktadır.

Hem 2008 ekonomik krizi hem de Euro krizinde AB içinden farklı sesler yükseldiğini görülmektedir. Özellikle Yunanistan'ın günah keçisi olarak gösterilmesi AB içindeki parçacıklı yapıyı yansıtmaktadır. 2011 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy Atina'nın o dönemde Euro bölgesine girmek için hazır olmadığını ve Euro bölgesine alınması konusunda aceleci davranarak hata yaptıklarını belirtmiştir (BBC News, 2011). Bunun üzerine dönemin Yunanistan Maliye Bakanı Evangeles Venizelos, Yunanistan'ın 2008 Euro krizinde günah keçisi gibi gösterilmesinden rahatsız olduklarını AB'nin krizi yönetmekteki başarısızlıklarını ve yetersizliklerini gizlemek için Yunanistan'ın adını kullandıklarını belirtmiştir (BBC News, 2011). Avrupa'da 2008 Ekonomik Krizinden ciddi şekilde etkilenen ülkelerden birisi de İspanya olmuştur. İspanya'nın ekonomik açıdan normale dönmesi için Merkel, 2009'da İspanya'ya gittiğinde ülkenin daha fazla ekonomik reform uygulaması ve tasarruf önlemi alması gerektiğini söylemiştir. Fakat Merkel'in bu uyarısı İspanya'da olumsuz bulunmuştur. İspanya'daki ekonomi profesörü Donges'e göre ise, İspanyollar Merkel'i boş yere suçlamışlar ve hatta Almanya'nın ekonomisindeki sorunlardan mutlu olmuşlardır (DW, 2014).

Görüldüğü üzere kriz ortamında -özellikle ekonominin neden olduğu krizlerde- AB üyesi ülkelerde çok sesliliğin arttığı, ortak para, tek bir Avrupa olarak çıkılan yolda çok sesliliğin, itirazların bütünleşme alanları arttıkça daha fazla görüldüğü söylenebilir.

3.4. Avrupa Yurttaşlığı Girişimi, Aşırı Sağın Yükselişinin Etkisi ve Mülteci Krizi

1984 yılında Avrupa Parlamentosu'nun onayladığı "Avrupa Birliğini Kuran Taslak Antlaşma" metni "Birlik Vatandaşlığı" kavramının kullanıldığı ilk metindir (Batır, 2017:136). Ancak Avrupa yurttaşlığı girişimi, Maastricht Antlaşması'nın ikinci bölümünde "Birlik Yurttaşlığı" başlığında düzenlenmiştir (ATAUM, 2021). Edinburg Zirvesi'nde kabul edilen bir kararda Birlik vatandaşlığı ile getirilmek istenen düzenlemelerde, üye ülkelerin halklarının edindikleri vatandaşlık haklarına ek olarak hakların ve korumanın tanınmasının hedeflendiği vurgulanmıştır. Ulusal vatandaşlık kavramını ortadan kaldırmadan yalnızca onu tamamlayan bir uygulamanın öngörüldüğü ve kimlerin vatandaş olarak sayılacağı sorusunun her bir üye ülkenin kendi hukuk kuralları doğrultusunda karşılık bulacağına altı çizilmiştir. Edinburgh Zirvesi'nde kabul edilen kararları takiben Danimarka bir bildirge yayımlamıştır. Bu bildirgede, AB tarafından öngörülen vatandaşlık kavramının vatandaşlığın her üye devletin kendi hukuk kuralları uyarınca belirleneceğine dair hiçbir düzenlemenin antlaşma metninde yer almamasının, Danimarka yasalarında bulunmayan hiçbir hak, yükümlülük veya ayrıcalığın bir başka üye devlet vatandaşına tanınamayacağı, başka üye devlet vatandaşına bu şekilde Danimarka vatandaşlığı kazandırılmayacağı ileri sürülmüştür (Yekeler, 2016: 51). Ayrıca 2004 yılında Avrupa'da yaşayan insanların sadece 3.9'unun kendilerini Avrupalı olarak tanımladıkları, geri kalan 8.8'inin ise kendilerinin bir ulusal kimliğe sahip olmakla birlikte Avrupalı olarak gördükleri belirlenmiş buna göre de Avrupalı bilim adamları Avrupalı kimliğinin fazla yayılmadığını ifade etmişlerdir (Fligstein, Polyakova ve Sandholtz, 2012: 110).

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararları ve AB mevzuatı incelendiğinde ise AB vatandaşlığının içi boş bir kavram olmadığı görülmesine rağmen AB vatandaşlığının ulusüstü bir merteye olarak da görülmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Literatüre göre AB üyesi olan bir devletin vatandaşı doğal olarak AB vatandaşı da olmaktadır. Ancak AB'nin üye devletlerden

bağımsız olarak bireylere vatandaşlık verme hakkı bulunmamaktadır (Gündüzer, 2013: 67). AB vatandaşlığına dayanan tüm haklar, AB'nin her vatandaşı için aynı şekilde de ortaya çıkmamaktadır. Zaten AB vatandaşlığı en fazla serbest dolaşımı ve ikamet hakkını vurgulamaktadır. Ancak AB vatandaşları üye ülkeler arasında serbest dolaşım hakkına sahip olmalarına rağmen ikamet hakkı tüm AB üyesi ülkelerin vatandaşları için eşit değildir (Gündüzer, 2013: 68).

2019 seçimlerinde merkez sağ ve merkez sol büyük oranda güç kaybetmiş (European Parliament, 2019) olsa da özellikle 6 Mayıs 2014 seçimleriyle birlikte Avrupa Parlamentosunda aşırı sağın yükselişi, üye ülkeleri milliyetçilik ideolojisinin temelinde daha fazla birleştirmiş ve Birlik olma fikri zarar görmüştür. Aşırı sağın yükselmesi ise genellikle 2008 Euro Krizi'ne bağlanmaktadır. Krizden sonra üye ülkeler, Birlik' in çıkarları için değil milli çıkarları doğrultusunda hareket etmek istemişlerdir. Bu nedenle 2012 yılında Avrupa Parlamentosu başkanı seçilen Martin Shulz'un Avrupa'da aşırı sağın yükselişi ve ulus devlete dönülmesi gerektiği fikrini savunanlara önemli eleştirileri olmuştur. Bir söyleşisinde Alman siyasetçi Avrupa'nın merkezi güçler tarafından farklı yönere çekildiğini belirtmiş ve "Avrupa Birliği'ne son verilmesi ve yeniden ulusal politikalara dönülmesi gerektiğini savunanlar yeni bir neslin güvenliği ve geleceği üzerinde oynuyorlar." ifadesi ile AB'de aşırı sağın yükselişini Birlik açısından bir sorun olarak gördüğünü dile getirmiştir (EuroNews, 2016). Bekar (AA, 2019) ise Almanya'da aşırı sağın yükselişinin -özellikle de Brandenburg ve Sachsen-Anhalt eyaletlerinde 1 Eylül 2019'da yapılan eyalet Parlamento seçimlerinde aşırı sağcı olan Almanya için Alternatif Parti'nin yükselişinin- Avrupa'ya yayılarak milliyetçiliği tetikleyebileceğini ve bu nedenle AB'nin bütünleşme olgusunun zarar göreceğini ifade etmektedir. Özellikle Birlik üyesi ülkelerde, aşırı sağın yükselmesi ile bütünleşmeye yönelik adımlara daha eleştirel bir tutum sergilendiği buna ek olarak ulus devlet olgusunun daha güçlü olduğu görülmektedir. Birlik içerisinde artan çok sesliliğin Birlik'e güç kaybettireceği düşünülmektedir.

2011 yılında ortaya çıkan Mülteci krizi de AB içerisinde kriz ortamı oluşturmuştur. AB'li üyelerin mülteciler konusunda ortak bir fikir ve politika oluşturamaması tek sesliliğinin sağlanamadığı bir diğer mesele olmuştur. Fransa ve Almanya mültecilerin ülkelere eşit şekilde dağılmasını öngörürken; İtalya ve Yunanistan, daha zengin AB ülkelerinin mülteciler konusunda yeterli katkı sağlamadıklarını belirtmektedirler. Aynı şekilde Avusturya, Polonya ve Macaristan gibi Orta ve Doğru Avrupa Ülkeleri ülkelere zorunlu mülteci kotası konulmasına karşı çıkmakta ve yeni göçmen anlaşması planını desteklememektedir (BBC News, 2020). Yaşanan süreçlerin çoğu AB'nin kriz durumlarında ortak politika belirleyip, tek seslilikle hareket edemediklerini göstermektedir.

3.5. İlk Ayrılık: Brexit

Birliğe üyeliği kadar Birlikten ayrılması da olaylı olan Birleşik Krallık'ın Avrupa'da konumlanan bir ülke olmasına rağmen ABD ilişkilerini daha yakın tutması, AB ile ılımlı olan diyalogunu sınırlı tutması, derin bir ilişki kuramaması ve ulusal çıkarlarını gözetmesi aslında sonun başlangıcı olarak değerlendirilmektedir (Saygın ve Ultan, 2016: 94). Birlik içinde Brexit olarak adlandırılan bu süreç ile başlayan çözülme sürecinin nasıl devam edeceği, İngiltere'nin sunduğu gerekçelere katılarak başka üye ülkelerinde Birlikten ayrılmak için harekete geçip geçmeyeceği merak konusu olmuştur. Lizbon Antlaşması'nın her üye ülkenin kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlikten çekilebilmesine imkan veren 50. maddesine göre İngiltere'nin AB'den ayrılmasının yasal dayanağının önü açılmıştır. İngiltere'deki referandumun ardından halkın %52'si AB'den ayrılmayı istemiş ve Brexit süreci başlamıştır (İKV, 21). Süreci tam bir siyasi kriz olarak değerlendiren Yıldızoğlu (2019) ise yaşananları İngiltere'nin siyasi, ekonomik ve hatta toplumsal dokusunda ciddi sorunlar yaratabilecek potansiyel de görürken, AB'yi ise parçalamaya aday bir sürecin içinde değerlendirmektedir.

Brexit sürecinden sonra AB'nin bir daha eskisi gibi olamayacağı ve Birliğe karşı karşıtlığın artması nedeniyle Birliğin zora girebileceği düşünülmektedir (BBC, 2016). Brexit ile başlayan sürecin Grexit (Yunanistan'ın ayrılması), Frexit (Fransa'nın ayrılması) ve Polexit (Polonya'nın ayrılması) süreçlerinin izlenebileceğinden duyulan endişe dile getirilmektedir (Cicioğlu, 2021).

İngiltere aslında AB'nin başlangıcından beri tam olarak bütünleşme sürecine dahil olmamıştır. Özellikle ortak para birimine katılmaması, Lizbon Antlaşması'na ekli protokol olan Temel Haklar Şartı'na katılmaması vb. gibi AB'nin temel bütünleşme alanlarına koyduğu şartlarla aslında AB'nin çok sesliliğinin bir nevi baş aktörü olmuştur.

4. Covid-19 Sürecinde Avrupa Birliği'nde Durum

Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınında ülkelerin ticari, ekonomik, eğitim, kültür, serbest dolaşım ya da başka ülkelere seyahat konusunda oldukça sıkıntılı dönemlerden geçtikleri aşikardır. Bu olağanüstü süreçte yaşanan kısıtlamaların, AB üyesi ülkelerin ekonomilerini ve serbest dolaşımı sekteye uğrattığı görülmüştür. AB'nin üye ülkelerinin pandemi boyunca ulus devlet olarak kararlar almaları, ekonomik desteklerin ve destek fonlarının ülkelere dengesiz dağıtılması ve son olarak Covid-19 aşısı meselesinde ayrılıkların olması bu salgının AB'nin çok sesli yapısını destekleyici nitelikte olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda Covid-19 salgınının başladığı günden bugüne AB'nin ekonomik açıdan, serbest dolaşım açısından ve Covid-19 aşısı açısından sergilediği tutum bütünleşmeye ve tek sesliliğe etkisi kapsamında incelenmiştir. Ayrıca AB'de ülkelerin vaka ve ölüm sayıları, yaşadıkları salgının boyutunu görmek ve tepkilerini ölçmek açısından önemlidir.

Tablo 1'e bakıldığında AB'de Covid-19 salgını en derin yaşayan ülkelerin Fransa, Almanya, İspanya, İtalya, Polonya, Romanya, Belçika ve Portekiz olduğu görülmektedir. Buna karşı salgını şu ana kadar en az hasarla atlatan ülkeler Malta ve Lüksemburg olmuştur. Bu durumda salgının en çok AB'nin itici gücü olan ülkeleri etkilediği yorumu yapılabilmektedir. Bu durum o ülkelere daha sıkı tedbirleri almayı ve daha fazla kapanmayı gerekli kılmıştır. AB'nin itici gücü olan ülkelerin salgına hazırlıklı olmaması, ekonomilerinin de daha önce tecrübe etmedikleri bu krizden etkilenmesi AB'nin geleceğini şekillendirmektedir.

Tablo 1. AB’de Covid-19 Nedeniyle Vaka ve Ölüm Sayısı

AB 27 Ülke	Toplam Vaka/Tanı Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı
Almanya	6.531.606	105.754
Avusturya	1.226.443	12.811
Belçika	1.929.772	27.504
Bulgaristan	714.688	29.536
Çekya	2.338.402	34.551
Danimarka	554.389	3.014
Estonya	228.596	1.865
Finlandiya	205.357	1.442
Fransa	8.019.698	117.916
Kıbrıs ¹	140.851	610
Hırvatistan	654.202	11.619
Hollanda	2.880.426	20.112
İrlanda	623.623	5.788
İspanya	5.290.190	88.381
İsveç	1.229.217	15.194
İtalya	5.225.517	134.831
Letonya	261.944	4.375
Litvanya	491.953	6.989
Lüksemburg	93.429	890
Macaristan	1.198.939	36.884
Malta	40.543	471
Polonya	3.839.625	88.508
Portekiz	1.194.288	18.658
Romanya	1.793.149	57.696
Slovakya	777.227	15.415
Slovenya	439.952	5.808
Yunanistan	1.002.877	19.248

Kaynak: WHO, WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, <https://covid19.who.int/table> (14.12.2021).

4.1. Avrupa Komisyonu’nun Covid-19 Sürecindeki Tutumu

2020 yılının başında salgının AB’ye de yayılması ile birlikte AB Komisyonu salgınla ilgili birçok açıklama yapmıştır. Avrupa Komisyonu Covid-19 salgını ile mücadele etmek ve Birlik içinde bilgi paylaşımı, ihtiyaç değerlendirmesi ve AB çapında tutarlı bir tutum sergilemek amacıyla üye ülkelerle koordinasyon halinde çalışmayı hedeflemiş, araştırmalara fon sağlamış ve AB Sivil Koruma Mekanizması aracılığıyla destekler sunmuş ve salgını kaynağında araştırabilmek için Çin’e destekler vermeyi amaç edinmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 2020a). Salgının patlak vermesinden bu yana AB Komisyonu, AB düzeyinde AB ülkeleri ile koordinasyonu sağlamak amacıyla Sınır Ötesi Sağlık Tehdidi Kararı uyarınca erken uyarı ve yanıt sistemi, sağlık güvenlik komitesi ve sağlık güvenlik komitesi iletişimciler ağı olmak üzere üç temel mekanizma kullanmıştır (AB Türkiye Delegasyonu, 2020a). Komisyon’un AB üyesi devletlerin düzenlemiş olduğu eve geri dönüş uçuşlarının da masraflarını karşılaması salgının kontrol altına alınabilmesi için önemlidir. Hatta bu kapsamda 3 milyon Euro, Çin’de bulunan AB üyesi ülke vatandaşlarının ülkelerine dönmeleri için AB Sivil Koruma Mekanizmasına tahsis edilmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 2020a). Ulusal yetkililerin verdiği bilgiler doğrultusunda, AB’deki vakaların tedavisi ve AB içinde hastalığın

¹ WHO verilerinde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi diye bir ayrım bulunmamaktadır.

daha fazla yayılmasının önlenmesine yönelik tedbirleri bulunan ülkelerde, hazırlıklı olma düzeyinin yüksek olduğu belirtilmiştir. 13 Şubat 2020 tarihinde düzenlenen EPSCO Sağlık Konseyi'nin, virüsün yayılmasının engellenmesi için alınacak olan tedbirlerin koordine edilmesi ve geleceğe yönelik hazırlıklı olma amacıyla tüm üye devletlerin siyasi düzeyde bir araya getirilmesi ortak karar alınması açısından önemlidir. Bu ortak karar almaya yönelik toplantıda alınan Konsey kararları çerçevesinde risk değerlendirme ve seyahat tavsiyelerine ilişkin rehber, salgının sonraki aşamaya geçmesi durumunda hazırlık düzeyinin artırılması, salgına hazırlık ve müdahale etme hususunda üye devletlere verilecek maddi fonların aktive edilmesi gibi konular kararlaştırılmıştır (AB Türkiye Delegasyonu, 2020a).

AB Komisyonu salgın sürecine dezenformasyonla mücadele başlığı altında açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalar salgınla mücadele konusunda ve sağlık önerileri kapsamında yetkili kuruluşların tavsiyelerinin ve açıklamalarının dinlenmesinin gerekliliğinden bahsedilmiş ve göçmenlerin, AB'ye Covid taşımadıklarına kadar uzanan bir açıklama yapılmıştır. Covid-19 krizi kapsamında Schengen bölgesinin çökmeyeceğine hatta Schengen bölgesinin Avrupa'nın ekonomisi ve yaşam tarzı için vazgeçilmez olduğunun bir kez daha görüldüğü vurgulanmıştır. Mevcut şartların AB üyesi ülkelerde virüsün hızını yavaşlatmak için geçici sınır kontrolleri başlattığını ancak tedarik zincirinde herhangi bir sıkıntı yaşanmaması için mal akışı ve temel hizmet sunumunun devam ettiğini belirtilmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 2020b). Ancak ilgili açıklamada Covid 19 virüsü için ülke düzeyinde yasa çıkartmak da üye devletlere bırakılmıştır. Komisyonun sağlık gibi alanlarda ulusal mevzuata ve kararlara müdahale etme hakkına sahip olmadığı belirtilmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 2020b). Ancak diğer yandan AB'nin salgına karşı üye devletlerle bir arada mücadele edebilmesi için Avrupa politikalarının ve hızlı koordineli Pan-Avrupa girişimlerinin tasarlanmasını sağlayabileceğinden bahsedilmiş örnek olarak da karantina süreci ve ülkelerin sınırlarını kapalı tutma kararının ulusal düzeyde alınmasına izin verilirken; aşı, yeni tedavi ya da tanı testleri bulunması için AB fonlarından 140 milyon Euro harcanması kararının AB düzeyinde alındığı vurgulanmıştır (AB Türkiye Delegasyonu, 2020b).

AB, küresel salgına karşı "Avrupa Takımı" hareketini de başlatmıştır. Bu takımın amacının ise; AB'den, üye devletlerden ve özellikle Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası olmak üzere finansal kuruluşlardan gelen kaynakları birleştirmek olduğu açıklanmış bütçenin neredeyse 40 milyar Euro'ya ulaştığı belirtirmiştir (EEAS, 2021). Salgının en fazla ekonomiyi etkilediği göz önünde bulundurularak aslında AB yine ekonomik bir bütünleşme ya da ekonomik olarak kalkınmanın devamını sağlayabilmeye odaklanmıştır. Bu durum AB'nin hala ekonomi temelinde birlik olma hedefini sürdürdüğünü göstermektedir. Takım sözcüğünün de rastgele seçilmediği düşünüldüğünde AB'nin salgın döneminde de aslında sağlık alanında değil de ekonomik temellerde birleştiği görülmektedir. Buna ek olarak, bazı görüşlere göre Covid-19 krizinin AB'de ülkelerin birbirlerini karşılıklı korumasından ziyade 2008 Euro Krizinde yapılan hataların tekrar yapıldığı, Birlik'in ayakta kalması, yalnızca ekonomik sorunlara cevap vermesiyle değil aynı zamanda Birlik üyesi devletler arasında artan görüş ayrılıklarına ve çok sesliliğe de neden olan uzun vadeli yapısal sorunlarını çözmesine bağlanmaktadır (Celi vd. 2020: 412).

4.2. Covid-19 Sürecinde Ekonomik Durum

Avrupa Birliği'nde özellikle salgınla devletlerin borç açığı artmış ve dış borçlanma fazlaşmıştır. Ayrıca bazı üye ülkelerin AB'ye ekonomik açıdan yük olması, Birliğin diğer üye ülkelerdeki refah düzeyini etkilemekte bu nedenle de üye ülkelerin vatandaşları arasında çok seslilik yayılmaktadır.

Tablo 2. AB'de Devlet Açığı/Fazlası, Borç ve İlgili Veriler

	YIL					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
AB 27 Ülke	-1.9	-1.4	-0.8	-0.4	-0.5	-6.9
Euro Bölgesi 19 ülke	-2.0	-1.5	-0.9	-0.4	-0.6	-7.2
Belçika	-2.4	-2.4	-0.7	-0.8	-1.9	-9.1
Bulgaristan	-1.7	0.3	1.6	1.7	2.1	-4.0
Çekya	-0.6	0.7	1.5	0.9	0.3	-5.6
Danimarka	-1.2	0.1	1.8	0.8	4.1	-0.2
Almanya	1.0	1.2	1.3	1.9	1.5	-4.3
Estonya	0.1	-0.4	-0.5	-0.6	0.1	-5.6
İrlanda	-1.9	-0.8	-0.3	0.1	0.5	-4.9
Yunanistan	-5.9	0.2	0.6	0.9	1.1	-10.1
İspanya	-5.2	-4.3	-3.0	-2.5	-2.9	-11.0
Fransa	-3.6	-3.6	-3.0	-2.3	-3.1	-9.1
Hırvatistan	-3.5	-0.9	0.8	0.2	0.3	-7.4
İtalya	-2.6	-2.4	-2.4	-2.2	-1.5	-9.6
GKRY ²	-0.9	0.3	1.9	-3.5	1.3	-5.7
Letonya	-1.4	0.2	-0.8	-0.8	-0.6	-4.5
Litvanya	-0.3	0.3	0.4	0.5	0.5	-7.2
Lüksemburg	1.4	1.9	1.4	3.0	2.3	-3.5
Macaristan	-2.0	-1.8	-2.5	-2.1	-2.1	-8.0
Malta	-1.0	1.1	3.2	1.9	0.5	-9.7
Hollanda	-2.1	0.0	1.3	1.4	1.7	-4.2
Avusturya	-1.0	-1.5	-0.8	0.2	0.6	-8.3
Polonya	-2.6	-2.4	-1.5	-0.2	-0.7	-7.1
Portekiz	-4.4	-1.9	-3.0	-0.3	0.1	-5.8
Romanya	-0.6	-2.6	-2.6	-2.9	-4.4	-9.4
Slovenya	-2.8	-1.9	-0.1	0.7	0.4	-7.7
Slovakya	-2.7	-2.6	-1.0	-1.0	-1.3	-5.5
Finlandiya	-2.4	-1.7	-0.7	-0.9	-0.9	-5.5
İsveç	0.0	1.0	1.4	0.8	0.6	-2.8

Kaynak: EUROSTAT Veri Tabanı, Erişim Adresi:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10dd_edpt1/default/table?lang=en
(20.10.2021).

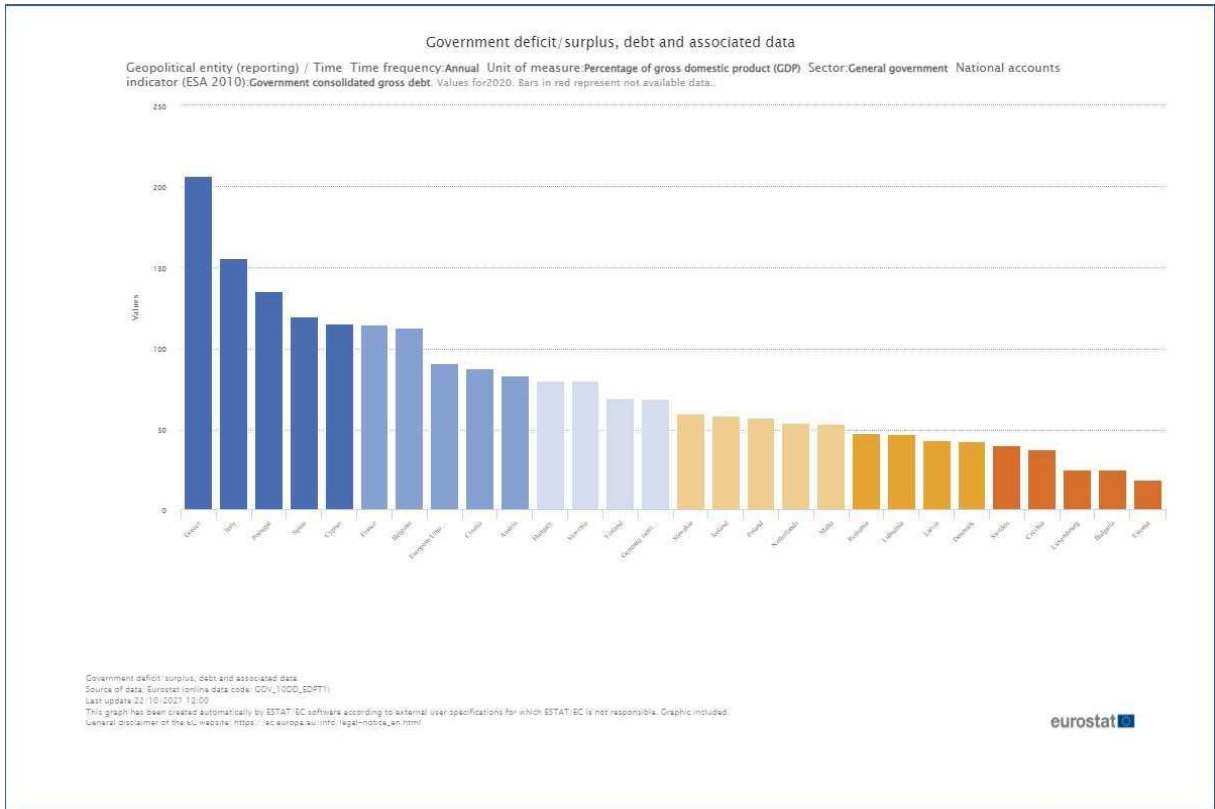
Tablo 1'e göre özellikle 2019 pandemi öncesi ve sonrası kıyaslaması yapıldığında pandeminin AB ülkeleri üzerinde ekonomik açıdan yıkıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. 2020 yılında AB'ye üye tüm ülkelerin devlet bütçelerinin açık verdiği ve borçlandıkları görülmektedir. AB'nin 27 ülke bazında 2019'da %0,5 olan bütçe açığının GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)'ya oranının 2020 yılında %6,9'a yükseldiği ve Danimarka dışındaki tüm ülkelerin Maastricht Kriterlerinde belirlenen %3 sınırını aştığı görülmektedir (Şeker, 2021). Buna göre pandemi ile birlikte ülkelerde ekonomik krizin yaşanması veya yaşanan mevcut krizin daha da derinleştiği anlaşılmaktadır. Bu durumun AB'yi bir arada tutmayı başaran temel unsur olan ekonominin darbe alması sonucunda ekonomik olarak güçlü olan ülkelerin üzerine daha fazla yük olacağı ifade edilebilir. Yaşanan durum sonrasında AB'nin ekonomik temellerinin sarsılıp sarsılmayacağını, bütçe açığı daha az olan ülkelerin daha hızlı toparlanmak için bütçe açığı fazla olan ülkelere yardım etmektense kendi ekonomilerine çekilerek Birlikten ayrılıp ayrılmayacaklarını ise zaman gösterecektir. Ayrıca pandemiden etkilenen ülkelerin seslerinin AB'ye yönelik olarak arttığı da göz ardı edilemez. Bu noktada İtalya özellikle AB'den destek alma konusunda ısrarcı bir tutum sergilemiştir. Bunun sonucunda da Avrupa

² Güney Kıbrıs Rum Yönetimi.

Kurtarma Fonundan gereken desteği almıştır. Özellikle kriz ortamında Birlik üyesi ülkeler içerisinde görülen çok seslilik pandemi döneminde de var olmuştur.

Covid-19 sürecinde AB'nin özellikle ekonomik temelde uzlaşma sağlayamadığı noktalardan birisi ülkelere destek paketinin kredi olarak mı yoksa hibe olarak mı verileceği noktası olmuştur. Özellikle Macaristan'ın öncülüğünde Doğu Avrupa ülkeleri; İtalya öncülüğünde de Güney Avrupa ülkeleri hibe programı uygulanmasını istemekte ve AB'nin Hollanda, Avusturya, Danimarka, İsveç ve Finlandiya gibi bütçeyi idareli kullanmak gerektiğini savunan ülkelere karşı çıkmıştır (Özkan; Pınar, 2020). Bu durum, AB'nin içindeki ekonomik kırılmalıkları gösterdiği gibi ülkelerin kutuplaştığının da bir göstergesidir.

Grafik 1. AB Üyesi Ülkelerin 2020 yılı Bütçe Açığı

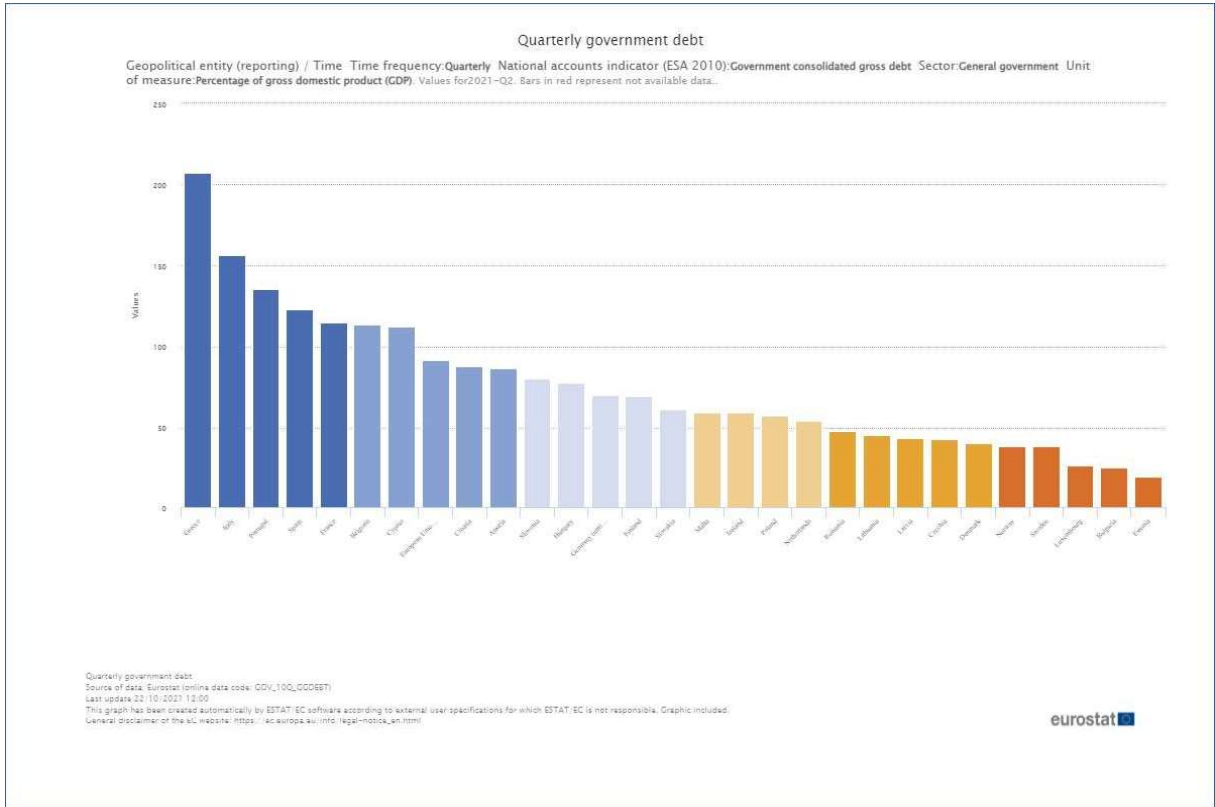
Kaynak:Eurostat,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10DD_EDPT1_custom_1182408/bookmark/bar?lang=en&bookmarkId=873bf886-335b-4482-960a-0e599ea43086 (16.12.2021).

Grafik 1'e bakıldığında Yunanistan'ın en çok bütçe açığı veren ülke olduğu görülmektedir. Yunanistan'ı takiben bütçe açığı veren diğer ülkeler de AB'ye ekonomik olarak en çok borçlu olan ülkelerdir. AB bu ülkelere yardım etmekte zorlandığını belirtmekte diğer ülke vatandaşları arasında bu durum refah seviyelerini düşürdüğü için olumsuz bulunmakta ve

Birlik açısından sorunlar yaratmaktadır. AB, pandemi nedeniyle ülkelere 750 milyar Euroluk kurtarma fonu oluşturmuş ve pandemi öncesi de borç yükü altında ezilen Yunanistan'a 32 milyar Euroluk pandemi yardımı yapmayı kararlaştırmıştır (EuroNews, 2021). Bu yardımın 19,4 milyar Euro'su hibe yardımı olarak kabul edilecekken, kalan 12,7 milyar Euro'nun ise düşük faizli kredi olarak verileceği belirlenmiştir (EuroNews, 2021). Covid-19 dönemi süresince AB'nin kurtarma paketinden üye ülkelerin eşit derecede faydalanamaması da gündem olmuştur. Paketin dağılımının GSYH'ya olan orantısızlığı AB üye ülkelerinin basınlarında tepki bulmuştur (Euronews, 2021).

Grafik 2. AB Üyesi Ülkelerin 2021 Q2 (İkinci Çeyrek) Bütçe Açığı

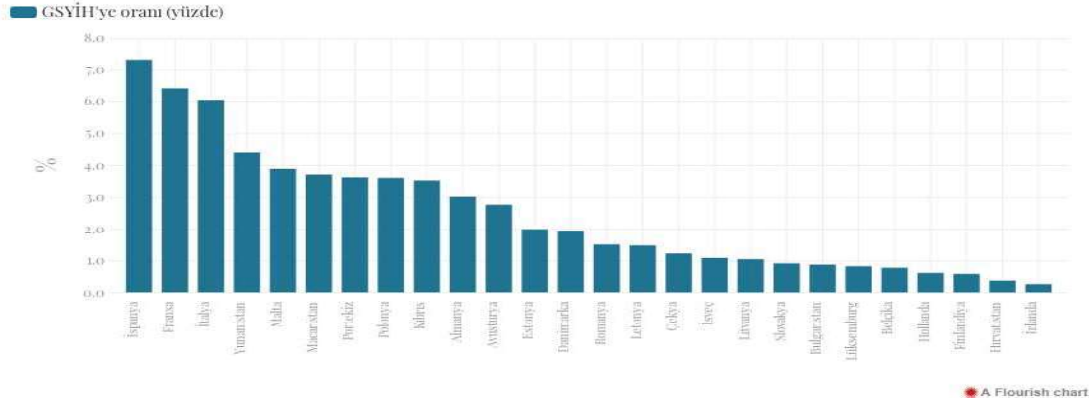
Kaynak:Eurostat,

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10Q_GGDDEBT_custom_1182396/default/bar?lang=en&bookmarkId=f63a91af-50bd-4684-a684-868023c81503 (16.12.2021).

Grafik 2'ye de bakıldığında genel durumdan farksız olduğu görülmektedir. 2021'in ikinci çeyreğinde yine en fazla borç Yunanistan'a aittir. Görüldüğü üzere ilk defa sağlık kriziyle karşılaşan AB başarılı bir yol çizebilmiş, aldığı kararlar ise üye ülkelerce sorgulanmıştır. Kriz dönemlerindeki yönetim zafiyetleri Birlik ülkeleri arasında aykırılıklara yol açarak çok sesliliğe arttırmıştır. Tek sesli Avrupa giderek çok sesli Avrupa'ya dönüşme tehlikesiyle ayrışmalara yol açabilecektir.

Grafik 3. AB Kurtarma Paketi Dağılımı

AB Kurtarma Paketi Dağılımı

Kaynak: Altunkaya, (2021), Flourish. Erişim Adresi:

https://public.flourish.studio/visualisation/5583086/?utm_source=showcase&utm_campaign=visualisation/5583086 (10.11.2021).

Covid-19 sürecinde tartışmaların neden olduğu AB'nin kurtarma paketinin dağılımına bakıldığında ise en büyük payı %7,2 ile İspanya'nın onu takiben de Fransa ve İtalya'nın aldığı görülmektedir. Bu ülkeler AB içinde borçları yüksek olan ülkelerdir. En az payı alanların ise Belçika, Hollanda, Finlandiya, Hırvatistan ve İrlanda olmuştur. Kurtarma paketinden bu ülkelerin aldığı payın GSYH'nin %1'inin altında kaldığı görülmektedir (EuroNews, 2021). Kurtarma paketinin üye ülkeler arasında gerçekten de eşitsiz olarak dağıldığı görülmektedir. Bu dağılımın AB içerisinde dayanışmaya olan güveni sarsması ve AB'ye yönelik yükselen seslerin artmasına neden olacaktır.

2019 yılının başında AB borcunun milli gelire oranı %131'i geçen İtalya'nın ise borçları AB'yi korkutmaktadır ve bu nedenle AB, İtalya'yı mali tedbirler almaya davet etmiştir. AB Komisyonu Ekonomik ve Mali İşlerden sorumlu üyesi Moscovici; İtalya'nın mali sorunların çözümüne ilişkin bir yol bulamamasının İtalya'daki makroekonomik krizin devam edeceğine dair endişe duyduklarını ifade etmiştir. Ancak Brüksel'den İtalya'ya yapılan uyarılar, İtalya'da popülist hükümet tarafından dikkate alınmamış hatta AB Komisyonu'nu seçilmiş değil de atanmış bürokratlardan meydana geldiği eleştirisi ile AB Komisyon'undan gelen talimatlara direneceklerini belirtmişlerdir (DW, 2019). 2019'ın sonlarında meydana gelen pandemi ile birlikte İtalya ve Yunanistan gibi borcu yüksek olan ülkelerin borcu daha da artmış krizleri daha da derinleşmiştir. Bu nedenle pandemiden önceki dönemde bile AB Komisyonu'nu endişelendiren ekonomik durum pandemi ile birlikte endişelerin daha da artmasına neden olmuştur.

4.3. Salgının Başlangıcında Avrupa Birliği

Salgının başlangıcında AB üyesi ülkeler arasında salgınla mücadele kapsamında alınan önlemler arasında da farklılıklar olmuş, bu süreçte de her ülkenin uygulaması farklı olurken AB'nin tek ses olup olmadığını gösteren argümanlar ve haberler basına yansımıştır. Örneğin, AB'ye üye birçok ülkenin hükümet liderleri ve sağlık bakanları kısmi ya da tam kapanmaya giderek alışveriş merkezleri, restoran, sinema, konser gibi halkın yoğun gittiği mekanları kapatırken İsveç, bu tarz mekanları açık bırakmış, korona için en gevşek önlemleri almış ve halkını evde kalmaya davet etmiştir (Milliyet, 2020). Vaka sayısının arttığı Çekya'da suni solunum cihazının yetmediği bildirilmiş ve AB Komisyonu Başkanı, Çekya'ya suni solunum cihazı göndermek için diğer ülkelerle birlikte harekete geçildiğini bildirmiştir (TRT Haber, 2020). Ayrıca AB sınırları dışında kalan AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının ülkelere dönmek için yardıma ihtiyaç duydukları durumlarda buldukları ülkede kendi ülkelerinin

konsolosluğuna, kendi ülkelerinin konsolosluğu yoksa da AB üyesi herhangi bir ülkenin konsolosluğuna ya da büyükelçiliğine yardım talebinde bulunabilmelerinin yolu açılmıştır (EU Resmi Web Sitesi, 2021). Covid-19 salgınında maskenin kullanımı önem kazanmıştır. Ancak AB üyesi ülkeler arasında adeta maske savaşları çıkmıştır. ABD, Almanya'nın satın aldığı maskelere el koyarken yine Birlik üyesi ülkelerden Fransa'nın İspanya ve İtalya'ya gidecek maskelere el koyması Birlik içinde böyle bir durumun nasıl engellenmediği ve yaptırım uygulanmadığı ise merak konusudur (DW, 2020). Bu durum AB üyesi ülkelerin bir kriz anında Birlik olarak değil ulus devlet olarak hareket ettiklerini göstermektedir. AB ülkelerinin krize ilk tepkisi kendi sınırlarını ve vatandaşlarını korumaya çalışmaktan yana olmuş bu kapsamda da iç sınır kontrolleri başlatılmış, koordinasyon eksikliği ile hareket özgürlüğü yani serbest dolaşım askıya alınmış ve yaşanan durum AB entegrasyonu açısından olumsuz bir imaj çizmiştir ve ilk günlerde tam bir “suçlama oyunu” oynanmıştır (Woolf ve Ladi, 2020: 1027). Buna göre Covid-19 gibi bir salgınla Birlik olarak ilk defa karşılaşan Avrupa'nın burada tek bir çatı altında değil de çoğunlukla ülke çıkarları doğrultusunda hareket ettiği görülmektedir. Bu durum AB'nin tek sesli bir Avrupa'ya evrilme ihtimalini düşük tutmaktadır. Daha önce kurumsal açıdan yaptıkları düzenlemelerle büyük güçler karşısında tek ses olmak isteyen Birlik, AB'ye tüzel kişilik kazandırmasına rağmen uygulamada bu tek sesliliği gerçekleştirebildiği söylenememektedir. Mevcut kriz sırasında AB'de dahil olmak üzere alınan birçok kararın halk sağlığından çok siyasi ve ekonomik durumlara odaklanması kriz yönetiminde geç kalınmasına ve katılımın da geç olmasına neden olmuştur (Goniewicz vd., 2020: 8).

4.4. Aşı Meselesi

Salgınla mücadele devam ederken birçok firma tarafından aşının bulunması ülkelerin yetkilileri tarafından tünelin ucundaki ışığın görülmesi şeklinde yorumlanmıştır. AB'de aşı konusunda önemli adımlar atmıştır. İnsanların aşı yaptırmaları alınan önlemlerin gevşetilmesi ve sınırların açılması kişilerin serbest dolaşımını ve büyük oranda turizm gelirleri ile kalkınan ülkelerin ekonomik durumlarının iyileşmesinin sağlanacağı umutları taşımıştır.

AB'de ise aşılama başladığında üye ülkeler arasında öncelikle bir teklik oluşmamıştır. Aşı sertifikası, aşı pasaportu gibi önlemler ortaya atılmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca yine AB düzeyinde aşılama ile alınan önlemler ve kişilerin dolaşımına izin veren yeni uygulamalar dikkat çekici olmuştur. AB üyesi ülkeler ve Avrupa Parlamentosu “Covid Seyahat Sertifikası” konusunda anlaşmaya varmışlardır. 1 Temmuz 2021 itibariyle Covid-19 aşısı yaptırdıklarını, testlerinin negatif çıktığını ya da son 6 ayda hastalığı geçirdikleri için kanlarında antikör bulunduğunu belgeleyenlerin, AB sınırları içinde seyahat edebilmelerinin önü açılmıştır (Özkan, 2021). Ancak AB üyesi bir ülkenin hangi aşığı kabul ettiği konusunda her ülkenin kendi kararını vermesi durumu birtakım sorunlara yol açabilecektir. Özkan (2021a)'ın da belirttiği gibi Sputnik-V aşısı olan Macaristan vatandaşlarının, Hollanda tarafından kabul edilmeyeceği açıklanmıştır. Ancak Belçika Sputnik- V aşısı olanlara da sınır kapılarını açacağını belirtmiştir. Sırbistan ve Macaristan Çin Aşısı olan Sinovac'ı da ithal etmiştir (Cicioğlu ve Saygın, 2021) ve AB'nin Sinovac'ı onaylamaması ancak üye ülkelerin AB'nin onaylamadığı aşığı tedarik etmeleri Birlik'in bütünlüğü ve Birlik sınırları içinde dolaşımı sorunlu bir hale getirmektedir. Buna ek olarak, üye devletlerin isterlerse tek doz aşı yaptıranlara da kapılarını açabilmelerinin kendi inisiyatiflerine bırakıldığı belirtilmiştir. Bu durumda tek doz ve çift doz aşılama ülkeden ülkeye değişecek mi sorusu akıllara gelmektedir. Yine Avrupa Parlamentosu, aşısını yaptırmayan ancak PCR testi sonucu geçiş yapılırken fırsat eşitliği yaratması açısından testlerin ücretsiz olmasını istemiştir ancak bu istek Hollanda ve İspanya'nın itirazları üzerine reddedilmiştir (Özkan, 2021a). Buna göre, üye ülkelerin PCR testi ücreti konusunda bile uzlaşmaya varamadıkları ya da AB'nin testleri temin ettiğinde AB vatandaşlarına testleri ücretsiz yapamıyor oluşu AB'nin tek sesli olarak değil de yine ulus devlet bazında ülkelerin isteklerine göre yönetildiğini göstermektedir. Oy birliğinin sağlanmasının

mümkün olamayacağı kriz durumlarında oy çokluğunun sağlanması alınan kararların geçerli olmasını gerektirmektedir. Avrupa Parlamentosunun AB üyesi devletlerden üstün olmayışı ve önerilerinin reddedilmesi AB'nin hala ulus devlet bazında kaldığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşı tedarigi sorunu belki de AB'deki en büyük ayrılmanın olduğu ve ayrıca Birlik gibi hareket etme olgusundan uzaklaşılan nokta olmuştur. AB Komisyonunun pandemi döneminde korumacılık reflekslerini yok sayarak bölgesel dayanışma ve finansal kaynakları akıllıca kullanabilmek ile AB üyesi devletlerin aşı satın alma işini tek elden yürütme kararı aldı. Ancak Komisyon'un ilaç şirketleriyle anlaşma imzalamada geç kalması, bu nedenle aşı tedariginde sorunlar yaşanması ve buna da bağlı olarak ülkelerin vatandaşlarını aşılama takviminde aksaklıkların meydana gelmesi olumsuz tepkilere ve AB'nin aşı diplomasisinin çöktüğü yorumlarına neden olmuştur. Aşı tedariginin tek elden yürütülmesi yaklaşımının benimsenmesinde AB'nin ekonomik anlamda güçlü merkez ülkeleri ile ekonomik açıdan düşük gelirli çevre ülkeleri arasında da sembolik bir birliktelik mesajının verilmeye çalışılması ve aşı tedariginden tüm ülkelerin eşit şekilde yararlanması amaçlanmıştır (Sabah, 2021). Buna karşılık Macaristan, Rusya'nın geliştirdiği Sputnik V aşısını onaylayan ve sevkiyatını tamamlayarak vatandaşlarına uygulayan ilk AB üyesi ülke olmuştur (Sputnik, 2021). Slovakya, ise Macaristan'dan sonra Sputnik V aşısına onay veren ikinci AB üyesi ülke olurken Çekya'da Rusya'dan Sputnik V aşısı istemiştir (NTV, 2021).

Yine AB'nin Mart ayı sonuna kadar İngiltere kökenli AstraZeneca firmasından beklediği 100 milyon doz aşının dörtte birini alabileceği belirtilmiştir. Brexit süreci ile Birlik'ten ayrılan İngiltere'nin AstraZeneca aşılarının temin edilememesi ile ilgili durumun neresinde olduğuna dair ya da Brexit süreci ile hassaslaşan AB- İngiltere ilişkilerinin aşının temin edilememesinde rolü olup olmadığı sorgulanmıştır. Ancak İngiltere hükümeti de AB'de aşı tedarigi sorununun ilaç şirketi ile AB arasında olduğunu, Brexit sürecinin bu olaya dahil edilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Adler, 2021).

Almanya Sağlık Bakanı Spahn ise, Berlin'de düzenlenen basın toplantısında AB Komisyonu'nun BioNTech ve Pzifer ile anlaşma sağlayacağını ve AB bünyesinde Avrupa Komisyonunun Covid-19 aşısı için ilaç şirketleriyle anlaşma yapmaya muktedir organ olduğunu vurgulamıştır (Başay ve Gönültaş, 2020). Bu açıklamada AB'nin en güçlü ülkesi olan Almanya'nın aşı konusunda AB'nin Birlik olarak hareket etmesini istediği mesajı verilmektedir. Hatta AB'nin aşı tedariginin AB Komisyonu tarafından yürütülmesinin gerekliliği 2020'nin ikinci yarısında AB dönem başkanlığını yürüten Alman Şansölyesi Angela Merkel tarafından da Birliğin birlikteliği için doğru bulunmuştur (Başay ve diğerleri, 2021). Ayrıca AB, aşı sıkıntısı nedeniyle aşılara yönelik ihracat kısıtlamalarını katılaştırma ve İngiltere başta olmak üzere diğer ülkelere de aşı ihracatını sınırlandırma kararı almıştır (Şeker, 2021). Bu durum da AB'nin aşı konusunda daha milliyetçi bir tutum izlediği konusunda tartışmalara neden olmuştur. Ancak AB Konseyi Başkanı Charles Michel, AB'nin aşı milliyetçiliği yaptığını reddetti ve AB'nin ABD ve İngiltere gibi aşılardan ihracatını toptan yasaklamadığını belirtmiştir (Çam, 2021).

5.Sonuç

Avrupa Birliği bütünleşme süreci Avrupa Toplulukları ile başlamış Maastricht Antlaşması ile tamamlanmaya ve Birlik statüsü kazandırılmaya çalışılmıştır. Ekonomik

temeller üzerinde kurulan Topluluk birlikteliğini devam ettirebilmek için siyasi bütünleşme sürecine de gitmeye ve birlik için kurumlar oluşturarak tek merkezden karar almaya çalışmıştır. Ancak AB'nin Birlik olma serüveni yaşanan ekonomik ve siyasi krizlere karşı nasıl durduğu konusu literatürde tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmıştır. AB'nin yaşanan krizlerden genelde Birlik kurumları ortak akılla değil de AB'nin lokomotifleri olarak görülen ülkelerin yönlendirmeleri ile ilerleme sağlayabildiği ifade edilmektedir. Özellikle belli başlı krizlerde 2008 ekonomik krizi, Brexit süreci ve Covid-19 pandemi süreci gibi olası kriz ortamlarında AB'nin ortak politikaları uygulamadaki zorluğu dikkat çekicidir. Bu süreçte tek sesli bir Avrupa'da ziyade itirazların görüldüğü çok sesli bir Avrupa karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, güçlü devletler karşısında tek çatı altında toplanan Avrupa'yı zayıflatmaktadır.

Son dönemde bunun en önemli yansıması Covid-19 sürecinde olmuştur. Covid-19 salgını ile ilk kez karşı karşıya kalan AB'nin Birlik olarak nasıl bir tutum sergileyeceği merak edilmiştir. Salgınla birlikte ekonomik durum ve aşı tedariki -özellikle İtalya gibi yoğun kaybın olduğu ülkelerde- önem kazanmıştır. Eurostat verilerine göre, AB üyesi tüm ülkelerin milli gelirlerinde AB üyesi 27 ülkenin ve Euro bölgesindeki 19 ülkenin de ekonomik gelirlerinde oldukça büyük düşüş olduğu görülmektedir. Bu durum, AB üyesi ülkeler arasında diğer ülkelere yardım gönderiminin kendi refah seviyelerinin düşürdüğü düşüncesinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Özellikle salgınla birlikte AB'li diplomatlar tarafından İspanya ve İtalya'nın da Yunanistan gibi fazla borç yükü altında ezileceği vurgulanmaktadır. Diplomatlar, bu borç yükünün önlenmesi ve bu ülkelerin ekonomilerini düzeltmeleri için notalar vermektedir. Bu durum üye ülkelerin AB'ye üye olduktan sonra "bizim ekonomimize bir şey olmaz" düşüncesi taşımalarına ve Birliğe, doğal olarak da diğer ülkelere olan borçları ile ayakta kalmaya çalışmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte kriz anlarında yaşanan ekonomik ve sosyal konulara karşı AB'nin tutumu da tartışılmıştır. Özellikle Avrupa destek fonları dağıtımında AB'nin tutumu ve gönülsüzlüğü üye ülkeler arasında tepkilere yol açmıştır. Kriz yönetimindeki tutarsızlıkların daha önce de belirtildiği gibi Birlik içerisine aykırılıkları arttırması muhtemeldir.

Özellikle son dönemde yaşanan Covid-19 sürecinde ülkelerin büyük oranda AB'den uzaklaşarak ulus devlet anlayışını benimsedikleri ve pandemi sürecindeki kararları ulus devlet bazında kendi çıkarları doğrultusunda verdikleri belirtilebilir. Bir diğer sorunda pandemi de aşı temini konusunda karşımıza çıkmıştır. AB'nin aşı temininin AB Komisyonunca yürütülmesi ve Komisyonunda aşı tedariki konusunda ilaç firmalarıyla geç anlaşma yapması, belirli aşuları seçerken diğerlerinin göz ardı edilmesi, ülkelerin aşuya ulaşımını zorlaştırmış ve aşı takviminde aksamalara neden olmuştur. Aşı temininin tek elden yürütülmeye çalışılması temelde tek sesli yapı ile örtüşecektir. Ancak Komisyon'un yaptığı stratejik hatalar, AB'de yükselen aşırı sağın da etkisiyle ülkeleri tek seslilikten ziyade ulus devlet olarak tek başlarına hareket etmeye dolayısıyla da çok sesliliğe itmiştir. Bu salgın sonucunda yaşanan durum, AB üyesi ülkelerin -her ne kadar aşı temininin tek elden yürütülmesinin Birlik olma süreci için önemli olduğunu belirtse de- Birlik olma politikasından uzaklaşmaya başladıklarını ve tek sesli Avrupa konusunda başarısız ilerleme kaydettiklerini ve AB'de çok sesli bir yapının olduğunu göstermektedir. Ancak bu başarısızlığın Birliğin dağılmasına giden yol mu olduğu konusu hala belirsizdir.

Kaynakça

AB Türkiye Delegasyonu (2020a), *AB'nin Covid-19 (Koronavirüs) Hakkındaki Açıklamaları*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/coronavirus-crisis/abnin-covid-19-koronavirus-hakkindaki-aciklamalari-10192>, (Erişim: 05.11.2021).

AB Türkiye Delegasyonu (2020b), *Dezenformasyonla Mücadele*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/coronavirus-crisis/dezenformasyonla-mucadele-10213>, (Erişim: 05.11.2021).

Adler, K. (Ocak, 2021), Covid aşısı: Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Aşı Programları Neden Yavaşladı, Avrupa Komisyonu Niçin Eleştiriliyor?, BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55856769>, (Erişim: 06.11.2021).

Akgül Açıkmeşe, S. (2004), Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi, *Uluslararası İlişkiler*, 1,1, 1-32.

Akçay, E.Y. & Argun, Ç. & Akman, E. (2011), AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3,4, 117-131.

Altunkaya, T. (2021), *AB Kurtarma Paketi Dağılımı*, Flourish, https://public.flourish.studio/visualisation/5583086/?utm_source=showcase&utm_campaign=visualisation/5583086, (Erişim: 11.10.2021).

ATAUM (2021), *Maastricht Antlaşması*, <http://ataum.ankara.edu.tr/temel-belgeler/>, (Erişim: 04.11.2021).

Aytaç, D. (2006), Maastricht Antlaşması Yakınlaşma Kriterleri Çerçevesinde Bütçe Disiplini ve Türkiye ile İlgili Bir Karşılaştırma, *Sosyo-Ekonomi*, 4,4, 137-151.

Aytuğ, H. K. (2008), Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı, *Yönetim ve Ekonomi*, 15,1, 149-161.

Başay, E. & Gönültaş, B. (Kasım, 2020), *Almanya AB'nin Kovid-19 Aşısı İçin Biontech-Pfizer Şirketleriyle Yakında Anlaşmaya Varmasını Bekliyor*, Anadolu Ajansı (AA), <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/almanya-abnin-kovid-19-asisi-icin-biontech-pfizer-sirketleriyle-yakinda-anlasmaya-varmasini-bekliyor/2038783>, (Erişim: 06.11.2021).

Başay, E. & Çam, Ö.T. & Bolelli,Ş. & Yılmaz,M. & Seçkin, B. (2021), *AB Ülkelerinde Kovid 19 Aşısı Tedarikindeki Aksaklıklar Tepkilere Yol Açtı*, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/ab-ulkelerinde-kovid-19-asisi-tedarikindeki-aksakliklar-tepkilere-yol-acti/2119053>, (Erişim: 06.11.2021).

Bekar, N. (2019), *Almanya'da Aşırı Sağın Yükselişi AB'yi Etkileyebilir*, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/almanya-da-asiri-sagin-yukselisi-abyi-etkileyebilir/1574617>, (Erişim: 08.11.2021).

BBC News (2016), *Avrupa Bir Daha Eskisi Gibi Olmayacak*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_avrupa_brexit_basin, (Erişim: 08.11.2021).

BBC News (2011), *Sarkozy: Atina'yı Euro Bölgesi'ne Almak Hataydı*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/10/111028_euro, (Erişim: 17.11.2021).

BBC News (2011), *Venizelos: Bizi Günah Keçisi Yapmayın*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110919_grece_minister, (Erişim: 17.11.2021).

BBC News (2020), *AB, Yeni Göçmen Anlaşması Planıyla Sığınma Başvurularının Hızlı Sonuçlandırılmasını Amaçlıyor*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54269508>, (Erişim: 17.11.2021).

Büyüktanır, D. (2015), Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14,2, 1-24.

Celi, G. & Guarascio, D. & Simonazzi, A. (2020), A Fragile And Divided European Union Meets Covid-19: Further Disintegration Or “Hamiltonian Moment”? *Journal of Industrial and Business Economics*, 47,3, 411–424.

Cicioğlu, F. & Saygın, D. (2021), *Aşı Pasaportu Küresel Ölçekte Fırsat Eşitsizliğini Derinleştirebilir*, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/asi-pasaportu-kuresel-olcekte-firsat-esitsizligini-derinlestirebilir/2196106>, (Erişim: 09.11.2021).

Cicioğlu, F. (2021), *Türkiye'yi Eleştiren AB Aynaya Bakmıyor Mu?*, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiyeyi-elestiren-ab-aynaya-bakmiyor-mu/2405418>, (Erişim: 17.11.2021).

Cordero, G. & Simon P. (2016), Economic Crisis and Support for Democracy in Europe, *West European Politics*, 39, 2, 305-325.

Çakaş, C.Ö. (2019), Euro Krizinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme, *Alanya Akademik Bakış*, 3,1, 73-84.

Çam, Ö.T. (2021), *AB 'Aşı Milliyetçiliği' Suçlamasını Reddedti*, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-asi-milliyetciligi-suclamasini-reddetti/2170102>, (Erişim: 08.11.2021).

Dedeoğlu, B. (2003), “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, Dedeoğlu, B.,der., *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Kitapları, 17-41.

Dedeoğlu, B. (2003), “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmişi”, Dedeoğlu, B.,der., *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Kitapları, 41-65.

Dinan, D. (2009), *Avrupa Birliği Tarihi*, Akay, H.,Çev., 2.Baskı, Kitap Yayınevi.

DW (2014), *İspanya Düze Çıktı Mı?*, <https://www.dw.com/tr/ispanya-d%C3%BCze-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1-m%C4%B1/a-17876404>, (Erişim: 17.11.2021).

DW (2019), *İtalya'nın Borçları AB'yi Korkutuyor*, <https://www.dw.com/tr/italyan%C4%B1n-bor%C3%A7lar%C4%B1-abyi-korkutuyor/a-47718157>, (Erişim: 05.11.2021).

DW (2020), *Salgında “Maske Savaşları”*, <https://www.dw.com/tr/salg%C4%B1nda-maske-sava%C5%9Flar%C4%B1/a-53010311>, (Erişim: 08.11.2021).

Efe, H. (2010), Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9,1, 37-62.

Embel, E. (2014), Avrupa İçin Ortak Dış Politika Oluşturma Sürecindeki İlk Adımlar: 1973 Arap- İsrail Savaşı ve Avrupa Birliği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13,1, 75-90.

Eralp, A. (2017), “Türkiye- Avrupa Bütünleşmesi: Tarihsel Düşünsel Ortam ve Değişim”, *Yarım Asrın Ardından Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Belgin Akçay, Sinem Akgül Açıkmeşe, ed., 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 69-81.

Ercan, B. & Ercan, A. (2015), Avrupa Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Avrupa Vatandaşlığı İlişkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 407-420.

European Parliament (2019), *2019 European Election Results*, <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en>, (Erişim: 07.11.2021).

EuroNews (2016), *Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz Kimdir?* <https://tr.euronews.com/2016/11/24/turkiye-dostu-avrupa-parlamentosu-baskani-martin-schulz-kimdir>, (Erişim: 08.11.2021).

EuroNews (2021), *AB'nin Covid-19 Yardımı Üye Ülkelere Orantısız Dağıtıldı: En Fazla Fransa Yararlandı*, <https://tr.euronews.com/2021/03/16/ab-nin-covid-19-yard-m-uye-ulkelere-orant-s-z-dag-t-ld-en-fazla-fransa-yararland>, (Erişim: 10.11.2021).

EuroNews (2021), *AB'den Yunanistan'a 32 Milyar Euroluk Pandemi Yardımı*, <https://tr.euronews.com/2021/03/27/ab-den-yunanistan-a-32-milyar-euroluk-pandemi-yard-m>, (Erişim: 05.11.2021).

EUROSTAT Veri Tabanı (2021), *Devlet Açığı/Fazlası, Borç ve İlgili Veriler*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10dd_edpt1/default/table?lang=en, (Erişim: 20.10.2021).

EUROSTAT (2021), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/covid-19/data>, (Erişim: 04.11.2021).

EEAS (2021), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76341/coronavirus-latest-updates-eeas_en, (Erişim: 06.11.2021).

EU Resmi Web Sitesi, (2021), *Korona Virüs Pandemisi Sırasında Seyahat*, https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic_en#safe-travel-between-european-countries (07.11.2021).

Fligstein, N. & Polyakova, A. & Sandholtz, W. (2012), European Integration, Nationalism and European Identity. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 50,51, 106–122. DOI:10.1111/j.1468-5965.2011.02230.x

Goniewicz, K. & Khorram-Manesh, A. & Hertelendy, A. J. & Goniewicz, M. & Naylor, K. & Burkle, F. M. (2020), Current Response and Management Decisions of the European Union to the COVID-19 Outbreak: A Review. *Sustainability*, 12,9, 3838, 1-12.

Göçmen, İ.(2012), “Hizmetlerin Serbest Dolaşımı”, *Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği Serbest Dolaşım ve Politikalar*, Akçay, B. & G. Bayraktaroğlu Özçelik, ed., Seçkin, 2.Baskı, 131-163.

Gündüzer, U. (2013), AB Vatandaşlığının Avrupa Bütünleşmesindeki Yeri, *Public and Private International Law Bulletin*, 32,2, 39-72.

Hürriyet (2021), *Avrupa Komisyonu İsveç'i Euroya Zorlayamaz*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/isvec-halki-2013te-kararini-verdi-40470151>, (Erişim: 16.12.2021).

İKV (2021), *Ekonomik ve Parasal Birlik*, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=230>, (Erişim: 01.11.2021).

İKV (2021), *Brexit ve AB Entegrasyonunun Geleceği*, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=1552&id=1585, (Erişim: 08.11.2021).

- Kahraman, S. (2012), “Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları”, *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Akçay, B. ve İlke Göçmen ,ed., Seçkin, 67-82.
- Kahraman, S. (2012), “Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1980 Sonrası”, *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Akçay, B.ve İlke Göçmen, ed., Seçkin, 85-105.
- Kıraç, S. & İlhan B. (2010), Avrupa Birliği Oluşum Süreci ve Ortak Politikalar, *Milli Eğitim*, 188, 191- 201.
- Kiper, S. (2013), Euro Bölgesi Krizi ve Euro’dan Ayrılma Süreci, *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-17.
- Lizbon Antlaşması / Treaty of Lisbon (2007), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EN>, (Erişim: 14.12.2021).
- Mercan, S.S. (2011), Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 10,1, 67-83.
- Middelaar, L. (2014), *Avrupa: Bir Geçiş Süreci*, Çölgeçen, B.,Çev., 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Milliyet (Nisan, 2020), *Son Dakika...Cesedi Böyle İndirdiler! Akıl Alır Gibi Değil*, Corona Virüs..., <https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-cesedi-boyle-indirdiler-akil-alir-gibi-degil-corona-virus-6181611/6>, (Erişim: 06.11.2021).
- Mor, H. (2010), Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sonuçları, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIV,1, 499-541.
- NTV (Mart, 2021), *Slovakya, Sputnik V Aşısına Onay Veren İkinci AB Ülkesi Oldu*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/slovakya-sputnik-v-asisina-onay-veren-ikinci-ab-ulkеси-oldu,1DgTzVcwqEmWvp1mdgE-Ww>, (Erişim: 06.11.2021).
- Özkan, Y. (2021), *Aşı Sertifikası: Avrupa Birliği'nde 'Covid Seyahat Sertifikası' Dönemi 1 Temmuz'da Başlayacak*, BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57195100>, (Erişim: 06.11.2021).
- Özkan, Y.& Pınar, Ö. (2020), *AB Koronavirüsten Etkilenen Ülkelere Destek Paketi Konusunda Uzlaşma Sağlayamıyor: Hibe Mi, Kredi Mi Verilecek?*, BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53474455>, (Erişim: 16.11.2021).
- Riegert, B. (2005), *AB'nin Genişlemesinin Doğurduğu Kaygılar*, DW, <https://p.dw.com/p/AZwr>, (Erişim: 23.10.2021).
- Saygın, D. & Ultan M. Ö. (2016), Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz, *Güvenlik Stratejileri*, 12,23, 71-102.
- Sancaktar, C. (2013), “Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri”, Çomak, H. ve C. Sancaktar, der., *Uluslararası İlişkilerde Teorik Çalışmalar*, Beta Yayınları, 113-157.
- Şanlıoğlu, Ö. (2016), Avrupa Birliği’nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri Ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6,2, 99-115.
- Şeker, A. U. (2021), AB Ülkelerinde Bütçe Açığı ve Kamu Borcu Yükseldi, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-ulkelerinde-butce-acigi-ve-kamu-borcu-yukseldi/2216964>, (Erişim: 20.10.2021).

Şeker, A. U. (2021), AB, Kovid-19 Aşı İhracatına Ek Sınırlama Getirdi, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-kovid-19-asi-ihracatina-ek-sinirlama-getirdi/2186944> (08.11.2021).

Sputnik (Ağustos, 2021), *Macaristan, Sputnik V Aşısının Sevkiyatının Tamamlandığı İlk Avrupa Ülkesi Oldu*, <https://tr.sputniknews.com/20210511/macaristan-sputnik-v-asisinin-sevkiyatinin-tamamladigi-ilk-avrupa-ulkеси-oldu-1044475318.html>, (Erişim: 06.11.2021).

T.C AB Başkanlığı (2020), *Avrupa Birliği'nin Tarihçesi*, <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105>, (Erişim: 20.10.2021).

TRT Haber (2020), *AB, COVID-19 Vakalarının Arttığı Çekya'ya Solunum Cihazı Gönderiyor*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ab-covid-19-vakalarinin-arttigi-cekyaya-solunum-cihazı-gonderiyor-525223.html>, (Erişim: 06.11.2021).

Ülker, İ. K. (2019), *AB'nin İç Sorunları Derinleşiyor*, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abnin-ic-sorunlari-derinlesiyor-1658118>, (Erişim: 20.11.2021).

Ünlü, A. D. (2018), *Avrupa Bütünleşmesi Teorilerinde Egemenlik Prensibinin Yeniden Üretimi*, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6,73, 325-338.

WHO (2021), *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*, <https://covid19.who.int/table>, (Erişim: 14.12.2021).

Wolff, S. & Ladi, S. (2020), *European Union Responses To The Covid-19 Pandemic: Adaptability İn Times Of Permanent Emergency*, *Journal of European Integration*, 42,8, 1025–1040.

Yekeler, B. (2016), *Avrupa Birliği Vatandaşlığı*, *Euro Politika*, 2, 48-57. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/europ/issue/44791/557175>

Yıldızoğlu, E. (2019), *Brexit: Parlamentoda AB'den Ayrılık Anlaşmasını Yeniden Reddeden İngiltere'yi Neler Bekliyor?*, BBC News, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47759985>, (Erişim: 08.11.2021).